

Çin Kültür Devrimi ve Bloklarda Yapısal Değişim

Çin'de Proleter Kültür İhtilali ve Sonrası

Çin'de "Kültür İhtilali" nedir? Hemen ifade edilmeli ki, başlangıçta sadece "Kültür İhtilali" diye ortaya çıkan hareket, daha sonra "Proleter Kültür İhtilali" ve daha da sonra "Büyük Proleter Kültür İhtilali" olmuştur.

1966-1969 yılları arasında Çin'de yeri göğü sarsan ve ülkeyi tam bir karışıklık içine iten bu hareket, belirli bir plan ve programdan hız alarak ortaya çıkmamıştır. Hareketin başlangıcını 1960'ların başına götürmek mümkün olduğu gibi, Mao Tse-tung ve arkadaşları da, hadiselerin arkasından yetişerek, hadiselere ve gelişmelere bir şekil ve muhteva vermeye çalışmışlardır. Bu sebeple "**Kültür İhtilali**"nin tarifini onlar da yapamamışlardır.

1966 yılı ilkbaharından itibaren hadiseler hareketlenmeye başladığı zaman, Çin Komünist Partisi Merkez Komitesinin 1-12 Ağustos 1966 günlerinde yaptığı toplantı sonunda yayınladığı ve Mao'nun kendisi tarafından hazırlanmış olan kararlara bakacak olursak, **Kültür İhtilalinin amacı, bilhassa yüksek öğrenimde burjuva kültürünün bütün kalıntı ve tesirlerinin yok edilmesi ve gerçek anlamda bir "ihtilalci-proleter" gençlik yetiştirmektir.** Yani mesele başlangıçta bir eğitim ve kültür meselesi idi. Fakat hadiseler giderek öyle bir yola dirdi ki, **eğitim, öğretim, öğrenci profesör, köylü, tarım, işçi, endüstri, bürokrat, devlet mekanizması, ordu, toplumun tüm üyeleri, "Büyük Proleter Kültür İhtilali"nin ülkeyi karmakarışıklığa sürükleyen düzensiz çarkları içine itildi.** Bu şartlarda Kültür İhtilalinin ne olup olmadığını tayin ve tarif Mao için bile mümkün olmadığı gibi, toplum tam bir anarşi içine sürüklenerek, Mao aleyhtarı unsurlar açıkça kafa tutmaktan çekinmediler.

Mao Tse-tung'un, Karl Marx ve Lenin'den, Sovyet Rusya ve Doğu Avrupa'daki sosyalist ülkelerin tecrübelerinden çok farklı bir doktriner düşüncesi olmuştur. Veya pratikten doğan bir zaruretle karşılaşmıştı. Şöyle ki: Sovyet Rusya ve diğer Doğu Avrupa sosyalist ülkeleri, Marksizm-Leninizm prensiplerine uygun olarak, komünizme geçebilmek için önce sosyalist sistemi kurmaya çalışmışlardı. Yani **feodalizm-sosyalizm-komünizm**, aşılması gereken esas merhalelerdi. Ne var ki, bu ülkelerde esasen daha önce bir endüstri mevcut olduğu için, bunlar feodalizmden sosyalizme geçişte büyük problemlerle karşılaşmamışlardı.

Çin için durum böyle değildi. **1950'lerin başındaki Çin; tam anlamı ile ve bütün unsurları ile "feodal" bir ekonomik yapının içindedir.** Buna karşılık, 30 yıl süren çabalardan sonra Çin'in idaresini eline alan komünizm, 800 milyonluk bir kitleye en kısa sürede bir şeyler vermek zorundadır. Başka bir deyişle, Çin en kısa sürede ve en kısa yoldan feodal çizgiden sosyalist çizgiye atlamak zorundadır. Hatta ve hatta **Mao, mümkün olursa, sosyalizm merhalesini de atlayarak, feodalizmden komünizme geçişi sağlamayı düşünmektedir.** Bu sebeple, 1950'lerin başından itibaren Mao'nun çeşit çeşit denemelere giriştiğini görmekteyiz.

Bu denemelerin ağırlık noktası, **sosyalizm dönemini mümkün olduğu kadar kısaltmak ve hızla feodalizm'den komünizme geçmek endişesi idi.** Bu sebeple Mao, bu konuda aydınların düşünce ve tekliflerinden yararlanmak istedi ve 1956 başlarından itibaren **Yüz Çiçek Dönemi'ni** açtı. Dönemin esası, serbest tartışmayı hedef alan "**Bırakın yüz çiçek açsın ve yüz düşünce okulu çekişsin**" prensibine dayanmaktaydı. Lakin "Yüz Çiçek" dönemi Mao'nun beklediği sonucu vermedi. Çünkü, kısa bir süre içinde aydınlardan, feodaliteden hızla kurtulmanın yolları hakkında teklif ve tavsiyeler geleceği yerde, parti ve rejime karşı açık ve cesaretli tenkitler gelmeye başladı. Anlaşılmıştı ki, Çin Komünist Partisi kitlelerin eğitilmesinde başarılı olamadığı gibi, aydınlar arasında da rejime karşı bir direnme vardı.

1958'den itibaren "İleriye Doğru Büyük Hamle" dönemi başladı. Bu dönem, Yüz Çiçek döneminin tamamen aksi istikamette bir politikadır. Büyük Hamle politikasının esası, sosyalizm merhalesini tamamen atlayarak, feodalizm'den doğrudan doğruya komünizme geçişi sağlamaktı. Bunun için Çin toplumu "halk komünleri" şeklinde organize edildi. 500 milyon köylü 26.000 "komün" içine alındı. Komünlerde en ileri komünist sistem uygulandı. Komünler çiftliklere sahip olduğu gibi, küçük küçük demir ve çelik üretme birimlerine de sahipti. Yani komünler hem tarım ve hem de endüstri işletmeleri şeklinde organize edilmişti. Mao buna "iki ayak üstünde yürüme" diyordu.

Mao 1961'den itibaren Büyük Hamle hareketini bıraktı ve bunun sonucu olarak da ihtilafçı hava bir süre için hızını kaybederek, yerini nisbi bir hürriyet havasına terk etti. Bu durum bir kaç yıl devam etti. Fakat 1964'ten itibaren durum değişmeye başladı. Çünkü, Çin'de ortaya çıkan durum Mao'yu endişelendirdi. Şöyle ki:

- 1) İleriye Doğru Büyük Hamle' den ve bunu takip eden ekonomik çöküntüden sonra, ideolojik ve ihtilalci heyecan ciddi bir şekilde azalmaya başlamıştır.
- 2) Keza bürokrasi de, heyecanını kaybetmeye ve bir atalet içinde donuklaşmaya başlamıştır.
- 3) Menfaatçilik, menfaat düşkünlüğü ve menfaat grupları ortaya çıkmıştır.
- 4) Kuşaklar arasında farklılaşma kendisini gösterdiği gibi, genç kuşak rejimden hayal kırıklığı duymaya başlamıştır.
- 5) Her kademedeki liderlik kadrosu ise gittikçe ihtilalci niteliklerini kaybetmeye ve Mao'nun deyimi ile "revizyonist" olmaya başlamışlardır.

Mao bu durumu ortadan kaldırmak ve topluma yeni bir dinamizm kazandırmak için **1964'ten itibaren bir ideolojik kampanya başlattı. Proleter Kültür İhtilalinin başlangıcını bu kampanyada görmek gerekir. Bu kampanyanın hedefi, birinci planda aydınlardı ve ihtilal heyecanını ve ideolojik dinamizmini kaybedenlerin, nerede olursa olsun, "temizlenmesi" amacını güdüyordu.**

Mao bu ideolojik temizlik hareketini başlangıçta istediği gibi yürütemeyince, bunu bir kitle hareketine dönüştürmek istemiştir ki, bu da Kültür İhtilali olmuştur.

Mao, Kültür İhtilalini iki safhalı olarak düşünmüştür. Birinci safhada, kendi düşüncesine karşı olan, dinamizmini kaybeden ve yozlaşmaya başlayanlar temizlenecekti. Bunlar siyasi hayattan atılacaktı. İkinci safhada ise, Mao'nun düşünceleri; öğretileri ve felsefesi, geniş bir kampanya ile toplumun bütün tabakalarına yerleştirilecekti.

Birinci safhayı teşkil eden temizlik safhasına 1965 sonlarında, Pekin Üniversitesi ile Pekin Komünist Partisi ileri gelenlerinden bazılarının atılması ile başlandı. Sonra hadiseler öyle bir hızla gelişmeye başlayacaktır ki, artık Kültür İhtilal'i Mao'nun da kontrolünden çıkıp, sokağın kontrolüne girecektir. Keza, planlı bir ideolojik kampanya olmaktan da çıkıp, ülkenin her tarafına yayılan bir keyfilik ve sokak terörizmi haline gelecektir. Bu terörizmin baş aktörü ise, Kızıl Muhafızlar denen gençlik teşkilatı olacaktır. Mao'nun, Kızıl Muhafızların yarattığı kargaşa ve karmaşadan ülkeyi kurtarabilmesi ve sokağı kontrol altına alabilmesi ancak 1968 yılı sonlarında mümkün olabilecektir.

18 Ağustos 1966 günü ise Pekin'de, Mao'nun başkanlık ettiği ve bir milyon kişinin katıldığı bir açık hava toplantısı yapıldı. Bu toplantıda ilk konuşmayı Savunma Bakanı ve Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun başında bulunan 58 yaşındaki Lin Piao yaptı.

Bu toplantıda, 12 kişilik en yüksek liderlik içinde Lin Piao, Mao'dan sonra birinci sırayı, Başbakan Chou En-lai ikinci sırayı ve Teng Hsiao-ping ise beşinci sırayı alıyordu. Kültür İhtilalinden önce Teng yine beşinci sırada iken, Lin Piao ondan sonra altıncı sırayı işgal ediyordu. Kültür İhtilali sırasında Mao'nun arkadaşları "eski tüfekler" temizlenecek ve Mareşal Lin, Mao'nun halefi olarak ilan edilecektir.

Toplantının hemen arkasından gençler tarafından "Kültür İhtilalinin Kızıl Muhafızları" teşkilatı kuruldu ki, bundan sonra ülkenin sokakları Kızıl Muhafızların kontrolüne girecektir. Aralık ayında ise, bu kere yetişkinler tarafından İhtilalci Asiler teşkilatı kuruldu. Kızıl Muhafızlar bilhassa büyük şehirlere hakim olurken, İhtilalci Asiler kırsal alana girdiler. Bu ise İhtilalci Asiler ile köylülerin hemen her yerde çatışmasına sebep oldu.

Yine Aralık 1966'dan itibaren Kızıl Muhafızlar Kültür İhtilalini kültür kesiminden endüstri kesimine aktarmak için fabrikalara girmeye başladılar. Bu gelişme de, bilhassa Shanghai, Nanking, Canton, Heilungkiang, Hopei gibi endüstri merkezlerinde işçilerle Kızıl Muhafızların çatışmasına sebep oldu.

Proleter Kültür İhtilali Çin'in iç politikasında olduğu gibi, dış politikada da önemli sonuçlar doğurmuş ve Çin için büyük gelişmelerin kapısını açmıştır.

İçerde Çin Komünist Partisi'nde yapılan tasfiyeler ve bilhassa eskilerin tasfiye edilerek yenilere ve gençlere Parti içinde yükselme imkanının açılmıştır.

İkinci bir sonuç, Parti ve bürokrasinin içine düştüğü anarşide, Savunma Bakanı Lin Piao'nun başında bulunduğu Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun tek organize kuvvet olarak sivrilmiş olması ve Savunma Bakanı Lin Piao'nun, Mao'dan sonra Çin'in en kuvvetli adamı haline gelmesidir.

Çin Komünist Partisi'nin 1969 Nisanında yapılan 9'uncu Kongresinde Lin Piao resmen Mao'nun halefi olarak kabul ve ilan edilmiştir. Mareşal Lin'in bu derece parlamasında, Proleter Kültür İhtilali'nin sevk ve idaresinin Mao tarafından 1967 yılı başından itibaren Halk Kurtuluş Ordusuna verilmesi mühim bir faktör olmuştur. Zira, Proleter Kültür İhtilali vasıtasıyla Mao'nun öğretilerinin ve ihtilalci ruhun kitlelere yayılması görevi Halk Kurtuluş Ordusu'na verildiği gibi, Kızıl Muhafızlar ülkeyi anarşiye sürükledikleri zaman, bunları durdurma ve kontrol altına alma görevini de yine Halk Kurtuluş Ordusu yapmıştır. Böylece Lin Piao Kültür İhtilali'nin birdenbire parlattığı bir yıldız olmuştur. Bununla birlikte Lin'in Kültür İhtilalini kendi amaçları için kullandığı da bir gerçektir. Nitekim, Lin Piao'nun 13 Eyll 1971 günü Moğolistan üzerinde bir uçak kazasında öldüğü bildirilmekle beraber, iki yıl sonra yapılan açıklamada, Lin Piao'nun Mao'yu öldürerek yerine geçmek için komplo hazırladığı ve muvaffak olamayınca, uçakla kaçarken, uçağının düşmesi sonucu öldüğü bildirilmiştir.

Kültür İhtilali'nin bir üçüncü sonucu, ülke ekonomisinde, eğitim sisteminde ve hatta savunma sisteminde yaptığı ağır tahribattır.

Kültür İhtilali'nin Çin'in dış politikasında yaptığı en büyük tesir şüphesiz, Moskova-Pekin çatışmasının şiddetlenmesi ve Sovyet Rusya ile Çin arasındaki münasebetlerin gerginleşerek adeta bir savaş havasına bürünmesidir.

Proleter Kültür İhtilali'nin dışarıya dönük bir yüzü de, başlangıçtan itibaren bir Sovyet aleyhtarlığı idi. Bilhassa, Mançurya-Sovyet sınırı bölgesinde Kızıl Muhafızlar ile Çin askerleri Sovyet Rusya aleyhine açıkça gösteriler yapmaktan kaçınmadılar. Kültür İhtilali'nin bu tutumunu Sovyetler cevapsız bırakmadılar. Sovyetler, Mao ve Kültür İhtilali aleyhine yoğun bir propagandaya giriştikleri gibi, Çin'le olan sınır bölgelerini de yeni kuvvetlerle takviye etmekten de geri kalmadılar.

Bu gerginlik içinde, Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgal etmeleri ve Kasım ayında da Brejnev Doktrini'nin ilan edilmesi, Çinlilerde, kendilerinin de bir Sovyet işgaline uğrayabileceği endişesini uyandırdı. Çinliler Dubçek'in insancıl komünizminden ne kadar hoşlanmadılarsa, Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgal etmelerine de o kadar karşı geldiler. Çinlilere göre, şimdi Sovyetlerin yaptıkları sosyal-emperyalizm, yani sosyalizmin emperyalist şekli idi.

1969 Martında Çin-Sovyet sınırı üzerindeki Ussuri nehrinde bulunan bazı anlaşmazlık konusu adalarda Çin ve Sovyet askerleri arasında silahlı çatışmalar çıktı. Bu çatışmalar çok fazla devam etmedi. Fakat Çin ile Sovyetler Birliği arasında, bilhassa sınır konusunda yeni tartışmalara sebep oldu. Bu tartışmalar 1971 yılında da devam etti. Sovyetler, yumuşak bir tutumla Çin'i uzlaşmaya çekmek istedilerse de, Çin Moskova'ya karşı olan güvensizlik tutumunda hiç bir değişiklik yapmadı. O kadar ki, şimdi Çin için Sovyet Rusya'nın "sosyal emperyalizmi" ile "Amerikan emperyalizmi" arasında hiç bir fark yoktu.

Çin için kuzeyden gelen bu Sovyet tehlikesi, aynı zamanda güneyde de belirmeye başlamıştı. Zira, Ho Chi-minh liderliğindeki Kuzey Vietnam'ın 1960'ların başından itibaren Güney Vietnam'a ve aynı zamanda Amerika'ya karşı giriştiği mücadeleye başlangıçta Çin destek olurken, Kültür İhtilali sırasında Vietnam ile meşgul olamamış ve Kuzey Vietnam giderek Sovyet Rusya'ya dayanmak zorunda kalmıştı. Bir halde ki, 1970 yılı geldiğinde, Ho Chi-minh Çin ile Sovyet Rusya'nın arasını bulmaya çalışmakla beraber, artık Kuzey Vietnam Sovyet nüfuzuna girmiş bulunmaktaydı. Bu ise, Sovyet Rusya'nın güneyden de Çin'i baskı altına alma imkanını elde etmesi demekti.

9 Ağustos 1971 de Sovyet Rusya'nın Hindistan'la bir dostluk ve işbirliği anlaşması imzalaması ise, Çinliler için daha da can sıkıcı oldu. Bu anlaşmaya göre, bir saldırı halinde, taraflar birbirlerine danışacaklardı. Bu şu demekti ki, Hindistan'a bir saldırı halinde, taraflar birbirlerine danışacaklar ve elbette ki bu danışma sonunda şu veya bu şekilde bir yardım durumu ortaya çıkacaktı. Bu anlaşmanın Çin'e yöneltilmiş olduğu açıktı. Zira Çin ile Hindistan'ın münasebetleri 1959 yılından beri bozuktur. 1959 Martında Çin'in Tibet'i işgal etmesini Hindistan iyi karşılamadığı gibi, 1959 Ekiminde Hindistan'la Çin arasında sınır çatışmaları patlak verdi. Yine sınır bölgelerindeki toprak anlaşmazlıkları yüzünden 1962 Ekiminde Hindistan ve Çin tam manasıyla bir savaş haline geldiler. Bu gelişmeler Hindistan'ı bir Çin tehlikesi ile karşı karşıya bıraktı.

Buna mukabil Pakistan ile Çin'in münasebetleri başlangıçtan itibaren gayet iyi gitmişti. Keşmir meselesinden dolayı Hindistan'la münasebetleri öteden beri iyi olmayan Pakistan, Çin-Hind münasebetlerinin bozulması karşısında, Hindistan'a karşı bir denge unsuru olarak Çin'e dayanma yoluna gitti.

Çin'i dış politikasında yumuşamaya sevk eden bir başka sebep de, **tanınma meselesidir**. Batılı ülkeler arasında Çin'i tanıma temayülü artmaya başladığı gibi, Çin'in Birleşmiş Milletler üyeliği için her yıl yapılan oylamalarda da aldığı oylar da artmaktaydı. Lakin Çin'in sertlik politikası, bu olumlu havanın daha hızlı bir şekilde gelişmesini engellemekteydi.

Çin için bir endişe kaynağı da Japonya idi. Japonya, Uzak Doğu'da bir büyük ekonomik kuvvet olarak sivrilmeye başlamıştı. Sovyet Rusya da Japonya ile yakın münasebetler kurmaya çalışıyordu ki, Çin bundan da hoşlanmadı. Japonya faktörünü tesirsiz bırakmanın yolu Amerika'dan geçmekteydi. Çünkü Japonya Amerika'nın nüfuzu altında idi. Kaldı ki, Çin'e göre, Japonya ile bir münasebete girişmek ekonomik bakımdan Çin için de yararlı olabilirdi. O halde Amerika unsuru önem kazanıyordu.

Olaylar Amerika'yı da Çin'e karşı eski tutumunu değiştirmeye sevk etmiştir. 1960'ların başında Kuzey Vietnam ile Güney Vietnam arasında başlayan çatışmalar giderek bir savaş halini almış ve başlangıçta Güney Vietnam'ı sadece yardım suretiyle destekleyen Amerika, 1965 Ocak ayından itibaren Kuzey Vietnam'ı bombalamaya başlayarak, Vietnam savaşının içine gömülmeye ve Vietnam bataklığına girmeye başlamıştır. Bu da Amerika'nın "sertlik politikası" idi. O kadar ki, bir süre sonra on binlerce Amerikan askeri Vietnam'da komünistlere karşı savaşmakta idi.

Amerika'nın Vietnam savaşına bu derece bulaşması, Avrupalı müttefikleri tarafından da hoş karşılanmamış ve Avrupa ile Amerika arasındaki görüş ayrılıklarının derinleşmesi bu yıllara rastlamıştır. **De Gaulle Fransası'nın NATO'nun askeri entegrasyonundan ayrılmaya 1965 yılında karar vermesi, basit bir tesadüften ibaret değildir.** Amerika'nın bazı baskılarına rağmen, keza NATO'nun diğer üyeleri de Amerika'nın Vietnam politikasına bulaşmamaya bilhassa dikkat etmişlerdir.

Çin'in diplomatik yalnızlığı gibi, bu sertlik politikası dolayısıyla, Amerika da ilk defa olarak hem içerde kamu oyunda ve hem de liderliğini yaptığı ittifak sistemleri içinde bir "yalnızlık" ile karşılaşılıyordu. Amerika bu açmazı kırmak zorunda olduğunu anladı ise de, bunu ancak, 1968 Kasım seçimlerinde Cumhurbaşkanlığına seçilen Richard Nixon yapabildi.

1968 Kasımında Nixon'ın Başbakan seçildiği sıradadır ki, Çin'de de Proleter Kültür İhtilali kontrol altına alınmaya başlıyordu. 1969 Mart ayında Ussuri nehrinde Çin ve Sovyet askerleri silahlı çatışmaya başladığı zaman ise, Nixon Başkanlık görevine resmen başlayalı henüz iki ay olmuştu.

Başkan Nixon ve yardımcıları, Çin meselesine çok farklı açıdan bakmaktaydılar. Nixon daha 1967 yılında, tanınmış bir dış politika dergisi olan Foreign Affairs'de yazdığı "Vietnam'dan Sonra Asya" başlıklı yazısında, "Asya konusundaki herhangi bir Amerikan politikası, Çin'le ilgili gerçekleri bir an önce kabul etmelidir" diyor ve Çin'in, dünya ihtilalinin merkezi olarak değil, lakin "büyük ve gelişen" bir millet olarak dünya toplumuna alınması gerektiğini söylüyordu. Bunun için de Çin'in "değişmesi" gerekiyordu.

Nixon'ın Pekin'e yaklaşma istikametindeki ikinci adımını, Guam Doktrini veya **Nixon Doktrini teşkil eder.** Nixon, 1969 Temmuzunda Pasifik bölgesinde yaptığı bir gezide, 25 Temmuzda Guam adasında yaptığı basın toplantısında, **Amerika'nın yeni Asya politikasının esaslarını açıkladı.**

Bu açıklamaya göre, bundan böyle Amerika Vietnam örneği mahalli savaflara bulaşmayacak, Asya'daki askeri taahhütlerini azaltacak, fakat Asya gelişmelerini yakından takip ederek, mevcut anlaşmalardan doğan taahhütlerine bağlı kalacaktı. Amerika'nın, Uzak Doğu ile kendisi arasına belirli bir mesafe koyan bu yeni politikası da şüphesiz Çinliler için yeni bir hoşnutluk ve tatmin unsuru idi.

Çin'e yöneltilen bu dolaylı yaklaşımlardan başka, Nixon bir takım doğrudan adımlar da attı. 1969 Temmuzunda, Amerikan vatandaşlarına, turistik ve kültürel mahiyette olmak şartıyla, gayri ticari eşyanın satın alınması müsaadesi verildi. 1969 Aralık ayında ise, Amerikan şirketlerinin Amerika dışında bulunan şubelerinin Çin'le ticaret yapmaları imkanı sağlandı. Bu "ticari detant" tedbirleri 1970 yılında da devam etti. 1970 Martında, Çin'e yapılacak "meşru seyahatler" için pasaport müsaadesi çıktı. 1974 Nisanında ise, Çin'e, stratejik olmayan maddelerin ihracına izin verildi. 1970 yılında bu yumuşama tedbirleri artarak devam etti.

1971 yılının Nisan ve Haziran ayları arasında, Başbakan Nixon'ın milli güvenlik işleri danışmanı Dr. Henry Kissinger, Pakistan'ın başkenti İslamabad üzerinden bir kaç defa Çin'e gitmiş ve Başbakan Chou En-lai ve diğer Çin liderleri ile görüşmelerde bulunmuştur. Bu görüşmeler sonunda, Başbakan Nixon 15 Temmuzda yaptığı bir açıklamada, Başbakan Chou En-lai'nin kendisini Çin'i ziyarete davet ettiğini ve bu daveti memnuniyetle kabul ettiğini açıkladı. Bu açıklama bütün dünyada bir bomba gibi patladı. Çünkü, yıllardan beri Amerika ve Çin, birbirlerinin can düşmanı olarak bilinmekteydiler.

Ağustos 1971 de, Sovyet Rusya Hindistan'la, bir ittifak mahiyetini taşıyan "dostluk" anlaşmasını imzaladı. Bu, Amerikan-Çin yakınlaşmasına Sovyetlerin ilk cevabı oluyordu.

Amerikan-Çin münasebetlerindeki buzların erimeye başlaması, Çin bakımından ilk meyvesini vermekte gecikmedi. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Arnavutluk ve diğer 20 ülkenin teklifi üzerine, 25 Ekim 1971 de, 35 aleyhte ve 17 çekimser oya karşı, 76 oyla kabul ettiği bir kararla, Çin Halk Cumhuriyetini Birleşmiş Milletler üyeliğine kabul ediyor ve buna karşılık Milliyetçi Çin'i de üyelikten çıkarıyordu.

Amerika, Çin Halk Cumhuriyeti'nin üyeliğini "Amerikan politikasına uygun" bir hadise olarak yorumlarken, Milliyetçi Çin'le Birleşmiş Milletlerden çıkarılmasını tepkiyle karşıladı. Amerika Milliyetçi Çin'i feda etmek niyetinde değildi. Çünkü, "Taiwan", her şeye rağmen, bir koz olarak elde tutulmalıydı.

Başkan Nixon Çin Halk Cumhuriyetini 21-28 Şubat 1972 tarihleri arasında ziyaret etti ve 21 Şubat günü Mao Tse-tung'u ziyaret ederek kendisiyle görüştü.

28 Şubatta, ziyaretin sonunda Şanghay'da yayınlanan ortak bildiri, çeşitli görüş ayrılıkları üzerine inşa edilmiş bir yakınlaşma ve ilişkilerin "normalleştirilmesi" arzusunun ifadesi olmuştur. Çin tarafı Vietnam, Laos ve Kamboçya'yı tüm olarak desteklerken Amerikan tarafı Güney-Doğu Asya ülkelerinin herhangi bir dış müdahale olmaksızın kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi ilkesini savunmuştur.

İkinci olarak, Çin tarafı Taiwan'ın Çin'in bir parçası olduğunu, dolayısıyla buradaki Amerikan kuvvetlerinin çekilmesi gerektiğini savunurken, Amerikan tarafı, mühim bir tavizde bulunarak, Çin'in bu görüşünü kabul etmiş, fakat Taiwan meselesinin barışçı çözümle halledilmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca, Amerika Taiwan'daki kuvvetlerini giderek azaltacaktı. Bununla beraber, her iki taraf da Asya-Pasifik bölgesinde herhangi bir devlet veya devletler grubunun "hegemonyasını" yerleştirmesine karşı çıkacaklarını söylüyorlardı ki, bu Çin'in görüşü olup Amerika tarafından destekleniyordu. Nihayet, iki taraf, aralarındaki münasebetlerin, bütün devletlerin egemenlik ve toprak bütünlüklerine saygı, saldırmazlık, içişlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı yarar ve barış içinde bir arada yaşama ilkelerine dayanması gerektiğinde birleşiyorlardı.

Çin-Amerikan ilişkilerindeki bu önemli değişme, Çin-Japon ilişkilerine de yansıdı ve 29 Eylül 1972 de, iki ülke arasında 35 yıldan beri devam eden savaş durumuna son veren bir anlaşma imzalandı. Japonya bu anlaşma ile Çin Halk Cumhuriyetini tanıyor ve Milliyetçi Çin'le diplomatik ilişkilerini kesiyordu. Ayrıca, Japonya, Taiwan(Formoza)nın, Çin Halk Cumhuriyeti'nin ayrılmaz bir parçası olduğunu da kabul ediyordu.

Çin-Amerikan yakınlaşması Sovyet Rusya'yı çok etkilemiştir. Sovyetler, Çin'le araları bozulmaya başlayınca, 1969'dan itibaren Avrupa'daki havayı yumuşatarak, doğuda Çin'den, batıda NATO'dan gelen iki baskı arasından kendilerini kurtarmak için, Batı ile Avrupa Güvenlik ve İşbirliği müzakerelerine başlamışlardı.

Başkan Nixon Pekin'i ziyaretinden iki ay sonra, 22-30 Mayıs 1972 günlerinde, Moskova'da Brejnev'le bir «zirve» toplantısı yaptı. Bu zirve'de, Amerika ile Sovyet Rusya arasında, stratejik savunma füzelerinin geçici olarak sınırlandırılmasına ait anlaşmalar imzalandı.

1973 Haziranında da Brejnev Amerika'yı ziyaret ederek ikinci bir Sovyet-Amerikan zirvesi yapıldı. Yine bir takım işbirliği anlaşmaları imzalandığı gibi, 25 Haziranda yayınlanan ortak bildiride, 1972 de kabul edilen bütün ilkeler tekrar teyit edildi.

Doğu Bloku Gelişmeleri

Moskova Komünist Partiler Konferansı

1956 şubatındaki 20'inci Kongrede **Stalin etkisinin yıkılarak sosyalizme giden farklı ve çeşitli yolların mevcut olduğu** görüşünün benimsenmesi, Kruşçev'in başına dert açtı. Polonya ve Macaristan ayaklanmaları doğrudan doğruya bu Kongrenin doğurduğu neticelerden başka bir şey değildi.

Bundan da önemlisi, sosyalizm konusunda kendi bağımsız yolunu seçmiş ve Moskova'dan kopmuş bulunan **Yugoslavya**, diğer sosyalist ülkelere de örnek ve farklı bir sosyalizm için yeni bir **model olmaya başlıyordu**. Bunda, Stalin'in ölümünden sonra, Kruşçev liderliğinin Yugoslavya'ya yanaşmaya başlaması da büyük rol oynamıştır. O kadar ki, 1955 Mayısında Kruşçev, Bulganin ve Mikoyan'dan oluşan yüksek seviyedeki bir Sovyet heyeti Yugoslavya'yı resmen ziyaret etti. şimdi "sosyalizmin büyük anavatanı" Tito'dan özür diliyordu. Kruşçev Belgrad havaalanında yaptığı konuşmada, **Yugoslav ve Sovyet komünist partileri arasındaki bağların kopmasının tek suçlusunun Beria olduğunu, lakin artık bu dönemin geride kaldığını** söyledi.

Mesele bununla da kalmadı. İki ülke liderleri arasında yapılan görüşme ve müzakerelerden sonra, Belgrad'da Haziran 1955 de yayınlanan ortak Deklarasyon'da, sadece sosyalizme giden ayrı yolların olmadığı, fakat aynı zamanda "farklı sosyalizm modelleri"nin de mevcut olduğu belirtilmekteydi.

1956 Haziranında yayınlanan ortak Yugoslav-Sovyet Deklarasyonu, sosyalizmin farklı yolları ile sosyalizmin çeşitliliğini bir kere daha teyid etti.

Doğu Bloku Gelişmeleri

Kruşçev'in bu tutumu, beklemediği ve istemediği iki netice doğurdu. Birincisi, Kruşçev, Yugoslavya'nın tekrar sosyalist kampa döneceğini ümit etmişti ki, bu gerçekleşmedi. Yugoslavya Doğu Blokuna katılmadığı gibi, tarafsızlık politikasında ısrar edecek ve 1950'lerin sonlarında belirmeye başlayan **Bağılantısızlar Bloğunun** liderliğini ele alacaktır.

İkincisi ise, Titoizmin veya başka deyişle, farklı yolların ve farklı sosyalist modellerin varlığı kavramının, diğer sosyalist ülkeler üzerinde yaptığı tesir ve sosyalist kamp içinde bir gevşemeye sebep olmasıdır. Bir halde ki, "Sovyet İmparatorluğu" dağılma tehlikesine doğru sürüklenmekteydi.

Bundan dolayıdır ki, **1956 yazından itibaren, bir yandan "Anti-Stalinizm" kampanyası yavaşlatılmaya çalışılırken, diğer yandan da, sosyalist kamp içindeki gevşemeyi önleyecek tedbirler alınmaya başladı.** 1956 Eylülünde, sosyalist ülkeler komünist partilerine gönderilen gizli mektuplarda bu partilerin Yugoslav modelini robot gibi taklit etmeye kalkmamaları hususunda uyarıldı.

1956 Macar İhtilali, Sovyet liderlerinin gözünü daha da açtı ve 1957 yılında, bir yandan Titoizm tehlikesine karşı tedbirler yoğunlaştırılırken, bir yandan Stalin dönemi daha objektif bir açıdan değerlendirilmeye başlandı. Moskova'da yayınlanan Voprosy Istorii (Tarih Meseleleri) dergisinin 1957 Haziran-Temmuz sayısında, **"Stalin vahim hatalar yapmış olmakla beraber, biz onun faaliyetlerini sadece bu hataların prizmasından bakarak değerlendiremeyiz. Aksi takdirde, Stalin'in, büyük bir Marksit-Leninist şahsiyet olarak yer aldığı Parti tarihimizi de saptırmış oluruz"** derken, 1957 sonlarında Kruşçev de, "Stalin hatalar yapmıştır. Lakin, mademki bizler onunla beraber çalıştık, bu hataların sorumluluğunu da paylaşmalıyız" diyordu.

Doğu Bloku Gelişmeleri

1957 yılı sonlarında sosyalist kampın durumu şudur: **Tito'nun Yugoslavya'sı artık Moskova'dan tamamen kopmuştur. Polonya ise, ancak Gomulka gibi ılımlı ve milliyetçi bir komünistin kontrolüne verilmekle kurtarılabilmektedir.**

Macar ihtilali ise, ancak kanlı bir şekilde bastırılabilmiş ve bu da komünizmin ve Sovyet Rusya'nın milletlerarası prestijine ağır bir darbe olmuştur. Çin'le olan anlaşmazlık ancak 1958'den itibaren ortaya çıkmaya başlayacak ise de, dış politika konularında görüş ayrılıkları da kendisini göstermekten geri kalmamaktadır.

Bu sebeple, Kruşçev, **sosyalist kamp içindeki bağımsızlık temayüllerine son vermek, sosyalist bloka bir çeki düzen vermek ve bilhassa Moskova'nın diğer komünist ölkelerle, diğer ölkelerdeki komünist partileri üzerindeki otoritesini pekiştirerek, sosyalist kampın ve milletlerarası komünizmin dayanışma ve bütünlüğünü sağlamak** amacı ile Moskova'da, bütün komünist partilerinin katılacağı bir konferans düzenlemeye karar verdi. **1957 Kasımı, Rusya'da Bolşevik ihtilalinin, yani Komünist Partisi'nin iktidarı ele geçirişinin ve Sovyet Rusya'nın kuruluşunun 40'inci yıldönümü idi. Bu yıldönümü böyle bir Konferans için iyi bir fırsat oldu.**

Komünist Partiler Konferansına 64 ölkenin komünist partileri katıldı. Fakat Konferans iki safhada yapıldı. 14-16 Kasım 1957 günlerinde, sosyalist bloka dahil 12 ölkenin komünist partileri liderleri katıldı ve bu toplantı sonunda bir Deklarasyon yayınlandı. Bu toplantıya Yugoslavlar katılmadıkları gibi, Deklarasyon'u sonradan imzalamayı da reddettiler.

Konferansın ikinci kısmı 16-19 Kasım 1957 günlerinde yapıldı ve buna 64 komünist partisi katıldı. Bu ikinci toplantının sonunda ise bir Barış Manifestosu yayınlandı.

Doğu Bloku Gelişmeleri

Mühim olan 12 Maddelik Deklarasyon'du. Deklarasyon Sovyetlerin istediklerini tamamen gerçekleştirmiş değildi. Konferans sırasında yapılan konuşmalar ve çeşitli propagandalarla, Sovyet Rusya'nın 40 yılda gerçekleştirdiği her sahadaki büyük başarılar göklere çıkarılarak, Marksizm-Leninizm'deki tartışmasız öncülüğü ve liderliği ortaya konulmuş ise de, sosyalizmin farklı yolları ve modelleri kavramı tamamen bertaraf edilememiştir. Çünkü, Deklarasyona göre, sosyalizmin inşasında, bütün ülkelerde tatbiki gereken "temel kanunlar" olduğu, proletarya diktatörlüğünün ve proleter enternasyonalizminin gerçekleşebilmesi için bu "temel kanunlar"a bağlı kalınması gerektiği belirtildikten sonra, ancak bu temel kanunların veya prensiplerin tatbikinden sonradır ki, "her ülkenin tarihi şartları ile milli hususiyetlerinin" göz önüne alınabileceği söylenmekteydi. Yani, her ülkenin tarihi şartları ile milli hususiyetleri tamamen inkar edilmemekteydi.

Diğer taraftan Deklarasyon, bir yandan **Revizyonizmi**, yani bağımsız bir yol tutmayı esas tehlike sayarken, öte yandan **Dogmatizmi, yani Stalinizmi de mahkum etmek suretiyle bir orta yol takip etmeye** de dikkat etmişti.

1957 Komünist Partiler Konferansı Sovyet Rusya'nın liderliğini tartışmasız kabul ederek, Moskova'nın ve Kruşçev'in, milletlerarası komünizm hareketi üzerindeki otoritesini kuvvetlendirmiştir. Asıl önemli olan bu hareket içinde farklı düşüncelerin de ortaya çıkmaya başladığı ve bilhassa sosyalist kamp içinde bunun Moskova'ya rağmen sosyalist blokun bir yapı değişikliğinde ilk adım atılmış olmasıdır.

Sovyetler bu Konferansta, dünya komünist partilerini devamlı kontrolleri altında tutabilmek için, bu çeşit konferansların belirli sürelerle yapılmasını mecburi hale getiren bir karar aldirtmak istemişlerse de başarılı olamamışlardır. Bu hadise de, Doğu Bloku'nun iç gelişmeleri bakımından üzerinde durulacak bir noktadır. Bununla beraber, **ikinci konferans 1960 Kasımında yine Moskova'da yapılmış ise de, Sovyetler bu Konferansı, bütün dünya komünist partilerini, Çin'e karşı bir kuvvet gösterisi olarak Moskova etrafında birleştirmek gayesiyle düzenlediklerinden,** 1960 Komünist Partiler Konferansı Moskova'nın otoritesini daha da zayıflatmıştır.

Moskova-Pekin atışması

20'inci yüzyılın en mühim hadisesi, şüphesiz, 1917 yılında Rusya'da arlığın yıkılıp, Sovyet Rusya adı ile büyük bir komünist devletin ortaya çıkışı ile koskoca bir Çin kıt'asının 1949 yılında yine komünizmin kontrolü altına girerek, ikinci bir komünist "dev" in ortaya çıkmasıdır. Fakat yine bu ikisi kadar mühim üçüncü bir hadise ise, 1960'lardan itibaren bu iki "komünist dev" in birbiriyle kapişması ve netice ve tesirlerini günümüze kadar ulaştıracak olan bir çatışmanın içine girmeleridir.

Şurası bir gerçektir ki, Çin Halk Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliğı arasındaki münasebetler, daha ilk günden itibaren rahat bir zemin üzerine oturtulamamıştır. Koskoca bir **Çin'in bir Bulgaristan, bir Çekoslovakya, bir Romanya gibi, Moskova'nın tam kontrolü altına girmeyeceğini herhalde Sovyet Rusya daha ilk günden görmüş olmalıdır.** Halbuki, Moskova'nın kontrolü altında olmayan bir kuvvet, Sovyetler için daima muhtemel bir tehlikedir. Sovyetlerin davranışlarına daha ilk günden hakim olan bu düşüncenin işaretlerini bir çok şekillerde görmek mümkün olmuştur. En basiti ile söylemek gerekirse; 1950 Şubatında imzalanan Dostluk ve İşbirliğı antlaşması çerçevesinde **Sovyetlerin yapmaya başladıkları yardımları, daima belirli bir ölçünün içinde kalmıştır. Zira Çin'in hızla kalkınması, bu ülkenin hızla Moskova'nın kontrolünden çıkması demek olurdu. Bu sebeple, Moskova'nın Pekin'e gösterdiği yakınlık, Pekin'i elinin altında tutabilme faktörüne bağılı kalmıştır.**

Moskova-Pekin Çatışması

Mao'nun da, Sovyet Rusya ile münasebetlerine şekil verirken kendi hesabı içinde olduğu şüphesizdir. Mao'nun, Çin'de komünist bir rejimin kurulmasının, dünya stratejisine ve kuvvet münasebetlerine yaptığı tesiri ve bu stratejik münasebetlerde meydana getirdiği değişikliği görmemesi mümkün değildi. Çin'in ilelebet Moskova'ya tabi bir rejim olarak yaşamasının, elbette ki Mao'nun düşüncesinde yeri yoktu.

Ne var ki, **Sovyet Rusya, ileri derecede sanayileşmiş, sosyalizm safhasını tamamlayıp komünizm safhasına geçmeye hazırlanan bir devlet iken, Çin ise, yılların savaşlarının tahrip ettiği ve iptidai bir feodal yapıdan komünizme geçmek zorunda olan bir ülke idi.** Sovyet Rusya, feodal yapıdan hareket edip sosyalizmin belirli bir safhasına erişmek için neredeyse 40 yıl harcamıştı. Halbuki, ne Mao'nun ve ne de Çin'in bu kadar beklemeye tahammülü yoktu. Mao'nun düşüncesinde bu zaman mesafesi, mümkün olduğu kadar kısa bir yer almaktaydı. Böyle olunca, Sovyet Rusya'nın ekonomik yardımına dayanmak zarureti mevcuttu. Bu ise, Moskova ile iyi geçinmeyi ve hatta cephe birliği yapmayı zaruri kılıyordu. Çünkü, meselenin bir de dış politika kısmı vardı. Çin'in milletlerarası "camia"ya hemen girebilmesi, yani milletler topluluğu içindeki yerini alabilmesi hemen mümkün olmadı. Çünkü **Batı, "Kızıl" Çin'in ortaya çıkışına adeta yeni bir organı reddeden vücut gibi tepki gösterdi.** Çin Birleşmiş Milletler'e üye olamadığı gibi, ancak sınırlı sayıdaki ülkelerle diplomatik münasebet tesis edebildi. Dolayısıyla, Çin'in kendisini milletlerarası politikaya kabul ettirebilmesi için de Sovyetlere ihtiyacı vardı.

Bütün bu sebeplerle, 1950'lerin sonuna gelinceye kadar, alttan alta bir karşılıklı güvensizlik mevcut olsa da, suyun üstünde Çin Sovyet Rusya ile tam bir cephe birliği yapmaya ve hiç değilse böyle bir görüntüyü vermeye itina gösterdi. Aralarında ciddi bir çatışmanın çıktığını gösterecek açık işaretler mevcut değildir.

Moskova-Pekin atışması

Moskova ile Pekin arasındaki çatışmanın ilk hareketlenmesi, daha ziyade dış politika konusundaki görüş ayrılıklarının belirmesi şeklinde olmuş ve ancak **1961 Ekiminde yapılan Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 22'inci Kongresi'nden itibaren çatışmaya dönüşmüştür**. Başka bir ifade ile, dış politikadaki görüş ayrılıklarının belirlediği 1957 Ekiminden, 22'inci Kongre'nin yapıldığı 1961 Ekimine kadar geçen dört yıllık süre, çatışmanın "oluşma" dönemini teşkil etmektedir.

Dış politikadaki görüş ayrılıkları, **Sovyet Rusya'nın 4 Ekim 1957 günü Sputnik** adlı ilk uyduyu uzaya atması neticesinde şekillenmeye başlamıştır. Zira, uydunun uzaya atılıp, dünyanın yörüngesine oturtulmasından fazla, hadisenin asıl önemi, **bu uyduyu uzaya götürebilecek güçte bir füzenin yapılmış olmasıydı**. Bunun manası şuydu ki, Sovyetler bu kadar güçlü ve uzun menzilli füze yaptıklarına göre, bu füzelere yerleştirecekleri nükleer silahlarla Amerika'yı rahatlıkla bombardıman ve tahrip edebilirlerdi. Kısacası, Sovyetler şimdi stratejik bir üstünlük elde etmekteydiler. Halbuki şimdiye kadar bu stratejik üstünlük, uzun menzilli bombardıman uçaklarına sahip olması dolayısıyla, Amerikalıların elinde bulunuyordu. Şüphesiz füzeler uzun menzilli uçaklardan daha büyük bir üstünlüğü ifade ediyordu.

İşte bu stratejik üstünlüktür ki, Çin ile Sovyet Rusya arasında dış politikadaki görüş ayrılıklarını tahrik etmiştir. **Pekin'e göre, şimdi Moskova, bu üstünlüğe dayanarak, Batı'ya karşı sert bir politika takip etmeli ve milletlerarası komünizm faaliyetleri için ihtilalci metotları kullanmalı idi. Bu görüş Sovyetler tarafından benimsenmedi. Çünkü, Moskova'ya göre, her iki tarafın da elinde nükleer silahlar bulunduğuna göre, 3'üncü Dünya Savaşı artık eski savaşlar gibi olmayacaktı.** Anlaşmazlıkların bir nükleer savaşa dönüşmesi halinde, bu sadece kapitalist dünya için değil, komünistler de dahil herkes için çok yıkıcı neticeler doğururdu. O zaman komünizmin 40 yıllık kazançları bir anda silinip giderdi.

Moskova-Pekin atışması

Çinlilerin **ikinci şikayeti** de, Batı Blokuna karşı takip edilen politikada **Moskova'nın Pekin'e hiç danışma ihtiyacını hissetmeden kendi başına** ve bir bakıma bencil bir şekilde hareket etmesi idi.

Bu iki noktadaki anlaşmazlık ve görüş ayrılıkları, **1959 yılı içinde Sovyet-Amerikan münasebetlerinin geçirdiği gelişmelerle daha da şiddetlendi. Zira Kruşçev, Çinlilerin aksine, Amerika ile münasebetleri yumuşatmak için bir takım faaliyetlere girişti.** 1959 Ocak ayında Başbakan Birinci Yardımcısı Mikoyan ve hemen arkasından da Parti'nin nüfuzlu üyelerinden Frol Kozlov Amerika'yı ziyaret ettiler. Amerika Başkan yardımcısı Richard Nixon bu ziyaretleri iade için Moskova'ya gittiği gibi, Kruşçev'i de Amerika'yı ziyarete davet etti. Bu zaten Kruşçev'in istediği ve beklediği şeydi.

Kruşçev'in Amerika'yı ziyareti 15-27 Eylül 1959 tarihleri arasında oldu. Fakat, Kruşçev Amerika'ya gitmeden birkaç gün önce, 13 Eylül günü, Sovyetler aya ilk füzeyi indirdiler.

Kruşçev'in Amerika ziyareti, bu ülke ile Sovyetler Birliği arasında bir yakınlaşma sağladı. Zira yapılan konuşmalarda ve yayınlanan ortak bildiride, iki süper devletin, barışın korunmasında ortak sorumluluğa sahip oldukları belirtildi.

Bu gelişme Çinlileri çileden çıkardı. Zira, **Pekine göre, Kruşçev Amerika ile bu yakınlaşmayı sağlamak için Çin'in sırtından Amerika'ya iki taviz vermişti.** Şöyle ki:

1) 1957 Ekiminde Çin Halk Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliği arasında, Çine model bir atom bombası ve bazı nükleer bilgilerin verilmesine dair bir anlaşma imzalanmıştı. **Kruşçev'in Amerika seyahatinden iki ay önce, Sovyetler bu anlaşmayı feshettiler.** Çinlilere göre bu, kendilerinin sırtında Amerika'ya verilmiş bir tavizdi. Gerçekte ise Sovyetler Çin'in nükleer güce sahip olarak kendi kontrollerinden tamamen çıkmasından korkmuşlardı.

Moskova-Pekin atışma

2) 1959 Ağustos, Eylöl ve Ekim aylarında Çin ile Hindistan arasında, bir takım sınır anlaşmazlıklarından dolayı çatışmalar çıkmıştı. Bu atışmada Sovyetler ini tutmamışlar ve **Amerika'nın desteklediği "burjuva" Hindistan karşısında tarafsız bir tutum almışlardı.** Bu da Çin'in sırtından Amerika'ya verilen ikinci hediye idi. Halbuki **Sovyetlere göre, Çinliler bu anlaşmazlığı Kruşçev'in Amerika seyahatini sabote etmek için çıkarmışlardı.** Moskova'yı ini tutmaya zorlamak suretiyle Amerika karşısında güç durumda bırakmak istiyorlardı.

1960 yılında, dış politika konusundaki görüş farklılıkları ideolojik açıdan tartışma konusu yapılmaya başlandı. Kruşew 20'inci Kongrede, kapitalist ve sosyalist bloklar arasında **"barış içinde bir arada yaşama"** prensibini ortaya attıktan sonra bunu her vesile ile işlemeye başladı. Sovyetlerin, Çinlilerin en büyük düşman saydıkları Amerika ile münasebetlere de bu açıdan bakmaları, Pekini en fazla sinirlendiren bir husustu. Bu sebeple, Lenin'in 90'inci doğum yildnm olan 1960 Nisanında Lenin'in teorilerini işleyerek Moskova'nın yanlışlığını ortaya koymaya çalıştılar. inlilere göre, barış içinde bir arada yaşama, Lenin'de geçici bir taktik iken, Moskova bunu devamlı bir prensip haline getirmişti.

Moskova bunu cevapsız bırakmadı ve Romanya Komünist Partisinin 20-25 Haziran 1960 günlerinde yapılan 3'nc Kongresine katılan Kruşçev 21 Haziran'da Kongrede yaptığı bir konuşmada, **Lenin'in, kapitalizm mevcut olduğu sürece savaşların kaçınılmaz olduğu teorisinin günümüz şartlarına tatbik edilemeyeceğini söylediği** gibi, sosyalist kampın yine 12 komünist partisi bir ortak deklarasyon yayınlayarak, Kruşçev'in barış içinde bir arada yaşama politikasını desteklediklerini ilan ettiler. Çin temsilcisi ve Çin Komünist Partisi Politbüro yesi Peng Chen ise konuşmasında, kapitalizm var olduğu sürece savaşların kaçınılmazlığını savundu.

Moskova-Pekin atışma

Kruşçev, Romen Komünist Partisinin kongresindeki konuşmasında, bir de dünya meselelerini tartışmak üzere, iktidarda bulunan 12 Komünist Partisinin ortak bir toplantı yapmasını teklif etti. Kruşçev'in maksadı böyle bir toplantıda Çin'i mahkum etmektir. Çin temsilcisi Peng Chen bu fikre o kadar şiddetle itiraz etti ki, Kruşçev dahi teklifinde ısrar cesaretini gösteremedi.

Bununla birlikte Kruşçev darbesini Çinlilere, bu toplantıdan üç hafta sonra indirdi. Moskova, 1960 Temmuzunda Pekin'e verdiği bir nota ile, Çin'de bulunan 1390 uzmanını geri çekti. Bilimsel ve teknik işbirliğine dair 343 sözleşme ile 257 projeyi de Sovyetler feshettiler.

Sovyetler aynı mahiyetteki bir darbeyi Arnavutluk'a da vurmaktan geri kalmadılar. Arnavutlar, Yugoslavya ve Yunanistan'dan çekiniyorlardı. Bu durumda Moskova Tirana'ya yardımcı olacağı ve onu destekleyeceği yerde, Belgrad ve Atina ile münasebetlerini düzgün tutmak için çaba harcıyordu. Bu sebeple Arnavutluk Çin tarafına kaydı. Romen Komünist Partisinin toplantısında Kruşçev ile Peng Chen çatışırken, Arnavutluk Komünist Partisinin temsilcisi Hüsnü Kapo açık bir şekilde Çin tarafını tuttu. Kruşçev bunu da cezasız bırakmadı. 1960 yazında, Arnavutluk'un 3'üncü Beş Yıllık Kalkınma Planına vadettiği yardımı kesti. Arnavutluk'taki uzmanlarını geri çağırdı. Arnavutluk'la olan ticaret hacmini birdenbire azalttı. Asker ve sivil Arnavutluk öğrencilerine tanıdığı bursları kaldırdı. Çinlilerle Arnavutların kaderi birbirine bağlanmıştı. Bu kader birliği bir on yıl kadar devam edecektir.

Fakat Kruşçev'in kararı işi bu kadarla bırakmak değildi. Bu sebeple, 1960 yazında bütün Sovyet yayın organları ve Sovyet yetkilileri Çine karşı yaygın bir kötüleme ve hücum kampanyası açtılar. Zira Sovyetler bütün dünya Komünist partilerini Kasım ayında Moskova'da bir toplantıya çağırmışlardı. Bu toplantı için havayı hazırlıyorlardı. Çin durumu fark edip, bu toplantıda azınlıkta kalacağını anladığı için Konferansın ertelenmesini istedi ise de, Kruşçev Çinlilerin zayıf tarafını yakaladığına emin olarak, bu isteği kabul etmedi.

Moskova-Pekin atışması

81 Komünist Partisinin liderlerinin katıldığı konferans 10 Kasım 1959'da Moskova'da başladı ve 1 Aralık'da bir Deklarasyon'un yayınlanması ile sona erdi. Mao Tse-tung ile İtalyan Komünist Partisi lideri Palmiro Togliatti bu konferansa katılmadılar. Mao katılmayı bir prestij meselesi yapmıştı. Togliatti ise, Moskova-Pekin çatışmasının aleyhinde idi.

Konferansta Moskova-Pekin çatışması bilhassa dört konu üzerinde yoğunlaştı. Barış İçinde Bir arada Yaşama meselesinde, Çinliler, dünyada ancak sosyalist ülkelerden başkası kalmadığı takdirde bunun geçerli olabileceğini söylerken, Sovyetler bu politikanın, termo-nükleer savaştan kaçınmanın tek çaresi olduğu fikrini ileri sürdüler. Sovyetler Birliği Komünist Partisinin öncülüğünü ise Çinliler hiç bir şekilde kabul etmediler. Yugoslavya meselesi çatışmanın bir üçüncü konusu oldu. Sovyetler milli komünizm'lerin mahkum edilmesinden söz ederken, Çinliler açık olarak Yugoslavya'nın mahkum edilmesini istediler. Buna da Sovyetler yanaşmadılar. Barışçı yolla sosyalizme geçiş konusunda ise, Sovyetlere göre ihtilal metodu şart olmayıp parlamenter metotlardan da istifade edilmek gerekirdi. Çinliler ise proletarya diktatörlüğü için ihtilal metodundan başkasının söz konusu olamayacağını söylediler.

Moskova Konferansında Arnavutlar kesin bir şekilde Çinin yanında yer aldılar.

Lakin netice şu idi ki, 1 Aralıkta yayınlanan Deklarasyon, esasında bir kompromi idi. Bu Deklarasyonu Çinlilerin kabul etmesini sağlamak için bir çok ülke Sovyetlerden ayrılmak zorunda kalmıştı. Çinliler çoğunluğun mahkumiyetinden yakalarını kurtarabilmişlerdi ve bu da Kruşçev için parlak bir başarı sayılamazdı.

Deklarasyonda, sosyalizme giden farklı yollar, Revizyonizm ve Dogmatizm konularında söylenenler, hemen hemen 1957 Deklarasyonundan aynen alınmıştı. Fakat, ondan asıl büyük farkı, 1960 Deklarasyonunun "**Yugoslav Revizyonizmi**"ne esaslı bir şekilde hücum etmesi idi. Bu da Yugoslavları çok kızdırmış ise de, bir süre sonra Kruşçev Yugoslavların gönlünü almasını bilecektir.

Konferans, 1957 de olduğu gibi, 12 Aralık 1960 da bir de Barış Manifestosu yayınlamıştır.

Görüldüğü gibi, 1960 Komünist Partiler Konferansı ile Moskova-Pekin çatışması tam manasiyle ideolojik safhaya intikal etmişti ve bu birinci raundu Kruşçev kazanmakla beraber, başarısı o kadar güçlü değildi.

Moskova-Pekin atışması

Konferanstan sonra her iki taraf da bütün gücü ile kendi oyununu oynamaya başladı. 3 Şubat 1961 de Çin ile Arnavutluk arasında, karşılıklı ticaret hacmini arttırmayı ve Çin'in Arnavutluk'a 500 milyon rublelik kredi açmasını öngören bir anlaşma imzalandı.

Bunun üzerine, Sovyetler de Arnavutluk'a karşı harekete geçti. 1961 Mayısında Sovyetler Valona limanındaki 8 denizaltılarını geri çektiler. Arkasından, yine Sovyetler ve Çekoslovakya ile Doğu Almanya, Arnavutluk'a açtıkları kredileri dondurdular. Ağustos ayında Arnavutluk'taki Doğu Alman uzmanları geri çağırıldı.

Sovyetler bu kadarla da yetinmedi. Komünist Partiler Konferansından sonra Yugoslavya ile münasebetleri daha da arttırmak için bir dizi faaliyetlere girişti. 1961 Martında, Sovyet Rusya ile Yugoslavya arasındaki ticaret hacmini 800 milyon Dolara çıkaran bir anlaşma imzalandı. Temmuz ayında Yugoslav Dışışleri Bakanı Popovich Moskova'ya bir haftalık bir ziyarette bulundu. Nisan 1962'de de Sovyet Dışışleri Bakanı Grommyko Yugoslavya'yı ziyaret etti. Mayıs 1962'de de Tito, tatilini geçirmek için Rusya'ya gitti. 24 Eylül-4 Ekim 1962 tarihlerinde de Sovyetler Birliği "Devlet Başkanı" Leonid Brezhnev Yugoslavya'yı ziyaret etti. Sovyet Yugoslav münasebetlerindeki bu yakınlık 1963 yılında da devam etti.

Bu gelişmeler Çinlileri çileden çıkardı. Brezhnev'in Yugoslavya'yı ziyaretinin arkasından Çin basını Yugoslavya aleyhine geniş bir kampanya açtı. Bu kampanyaya göre Tito, "Amerikan emperyalizmi ile uyumlu olarak şarkı söyleyen" biri idi ve "Bu modern revizyonizme karşı amansız bir mücadele yürütölmeliydi."

1960 Komünist Partiler Konferansı'ndan sonra Çinliler bir de milletlerarası ırkçılığa başvurmuşlardır. Onlara göre, Sovyet Rusya "beyaz ırkın" komünistlerini temsil ediyordu. Buna karşı onlar da Afrika, Asya ve Latin Amerika'nın "renkli" komünistlerini kendi taraflarına çekmek için faaliyete geçtiler.

Moskova-Pekin atışması

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 17-31 Ekim 1953 günlerinde yapılan 22'inci Kongresi, Moskova-Pekin çatışmasının yeni bir sahnesini teşkil etti. Bu Kongrede Kruşçev, Rusya'da sosyalizm inşasının tamamlandığını ve komünizmin inşa safhasının açıldığını ve bu safhanın da 1980 de tamamlanacağını ilan ederek adeta Sovyet Rusya'nın Marksizm-Leninizm hareketindeki liderliğini ve başarılarını Çinlilerin suratına çarpmak isterken, bir yandan da Kongrede Yugoslavya ile Arnavutluk Moskova-Pekin çatışmasının şamar-oğlanları oldular. Çinlilere göre, Kongrede konuşan 79 yabancı Komünist Partisi temsilcisinden 41'i, konuşmalarında Arnavutluk'tan hiç söz etmemişlerdir.

1962 yılının ilk yarısında, Kuzey Vietnam lideri Ho Chi-minh iki taraf arasında bir uzlaştırma teşebbüsünde bulundu ve Yeni Zelanda ve Endonezya Komünist partileri de bu teşebbüsleri desteklediler. Fakat bu aracılık ve uzlaştırma teşebbüslerinden hiç bir netice çıkmadı. Aksine, 1962 Ekimindeki Küba krizi, Moskova-Pekin çatışmasına yeni bir katkı oldu.

22-28 Ekim 1962 günlerinde dünyayı heyecan içinde bırakan ve "Kriz Haftası" denen Küba krizi sonunda Sovyet Rusya'nın Castro Küba'sında kurmuş olduğu füzeleri sökmeye mecbur kalması, Küba'nın Sovyetlerle münasebetlerinin soğumasına ve Castro'nun Çin tarafına kaymasına sebep oldu. Krizin hemen ertesinde, 29 Ekimde, Pekin'de Küba lehine ve Amerika aleyhine, günlerce devam edecek gösteriler yapıldı. 29 Ekim gösterileri sırasında Çin Başbakanı Chou En-lai Fidel Castro'ya gönderdiği telgrafta, "650 milyon Çinlinin Küba halkının en sadık ve güvenilir silah arkadaşı" olduğunu söylüyordu.

Moskova-Pekin atışması

1963 yılının en mühim gelişmesi, 1963 Temmuzunda Çin ile Sovyetler arasında Moskova'da ikili görüşmelerin yapılmasıdır. Bunun da sebebi, Sovyetler Birliği Komünist Partisi içinde, bilhassa Kruşçev'in halefi olarak bakılan Frol Kozlov'un liderliğinde, Kruşçev'in sertlik politikasına karşı bir muhalefetin ortaya çıkmasıdır. O kadar ki, Merkez Komitesi Prezidyumu toplantısında Kruşçev 3'e karşı 8 oyla kaybetmişti. Yani Merkez Komitesi Kruşçev'in sertlik politikasını tasvip etmemişti. Bu sebeple Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi 21 Şubat 1963 de Çin Komünist Partisi Merkez Komitesine bir mektup göndererek, ikili bir zirve konferansı teklif etti.

Çinliler bu teklifi kabul etmekle beraber, Sovyetlerin bu mektubuna 14 Haziran 1963 tarihli ve 60.000 kelimelik bir mektupla cevap verdiler ve görüşlerini 25 nokta halinde bildirdiler. Sovyetler ise Çinlilerin 25 noktasına cevaplarını, 14 Temmuz 1963 günlü Pravda'da yayınlanan 18.000 kelimelik bir makale ile açıkladılar.

Bu karşılıklı mektuplaşmalar çatışmaya bir çözüm getirmedi. Her iki taraf da kendi görüşlerini savunuyordu. Yalnız, Çinlilere göre, dünyada 13 komünist ülke mevcut olduğuna göre artık komünist kampa Moskova'nın liderlik etmesi söz konusu olamazdı ve bir de şimdi dünya proleter ihtilalinin kesin faktörü, üçüncü dünyanın "antiemperyalist" ihtilali idi. Marks'ın, "**dünya işçileri birleşiniz**" sözü **şimdi yerini "proleter milletler birleşiniz" sloganına terk etmişti.**

Çin-Sovyet partileri arasındaki Moskova görüşmeleri 5-20 Temmuz arasında yapıldı ve taraflar tutumlarında hiç bir değişiklik yapmadıkları için, bir netice vermeden sona erdi.

Moskova toplantısından sonra çatışma daha da şiddetlendi ve ideolojik alandan tekrar dış politika alanına intikal etti. Dış politika alanındaki mücadele de iki şekilde kendisini gösterdi. Biri, karşılıklı olarak toprak anlaşmazlıklarını tahrik etmek, diğeri Çin'in yeni şekillenmeye başlayan bağlantısızlar hareketini kendi kontrolü altına alarak, Sovyet Rusya ile Amerika arasında bir üçüncü blok yaratmaya çalışması şeklinde olmuştur.

Moskova-Pekin atışması

Çinliler, Sovyet sınırlarına bitişik olan bu eyaletteki Kazak ve Uygurları Moskova'nın tahrik ettiğini ileri sürerken Moskova da, Çinli olmayan bu iki halkın Çin idaresinden memnun olmadıkları için ayaklandıklarını söylüyordu.

Şimdi Çinliler, Amur nehri kuzeyindeki ve Ussuri nehri batısındaki toprakları, Rusya'nın, Çin'e zorla imza ettirdiği 1858 Aigun ve 1860 Pekin anlaşmaları ile ele geçirdiğini, bu sebeple iade etmesi gerektiğini söylüyordu.

1964 yazında toprak iddiaları daha da alevlendi. Temmuz ayında Mao, kendisini ziyaret eden Japon sosyalistleri ile görüşürken, Çin-Sovyet sınırlarında düzeltmeler yapılması gerektiğini söylemiş ve II'inci Dünya Savaşı sonunda Avrupa'da bazı toprakları sınırları içine katmasından dolayı Sovyetler Birliğini kınamıştır. Buna karşılık Pravda da, 2 Eylül tarihli başmakalesinde, Çin'in toprak iddialarının "fevkalade tehlikeli neticeler" doğurabileceğini söylüyordu. Bu yazının arkasından Kruşçev de verdiği bir demeçte, Sinkiang ve İç Moğolistan'daki Çinli olmayan halka "self-determination" hakkının tanınmasını istemiştir.

1963 Kasımı ile 1984 Temmuzunu arasında Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi ile Sovyetler Birliği Merkez Komitesi arasında bir sürü mektuplaşmalar oldu. Zira Kruşçev 1963 Kasımından itibaren Çin'i yola getirmek için Komünist Partiler Konferansını toplamaya karar verdi. Çin'i bu toplantıda mahkum etmeyi planlıyordu. Çinliler bu teklifi doğrudan reddetmeyip, Sovyetlerin kabul edemeyecekleri formüller ileri sürerek oyalama yoluna gittiler. Bu arada, Komünist Partiler konferansı ile milletlerarası komünizm hareketinin bölüneceğini gören Romanya, Pekin ile Moskova arasında aracılık yapmaya karar verdi. Başbakan Ion Maurer başkanlığında ve Parti sekreterlerinden Nicolae Ceaucescu'nun dahil olduğu bir Romen heyeti 1964 Martında önce Pekin'i ve sonra da Moskova'yı ziyaret etti ise de bir netice alamadı. Çünkü Çinliler görüşlerinden bir santim bile gerilemediler.

Moskova-Pekin atışması

Bunun üzerine Kruşçev Komünist Partiler toplantısını yapmaya karar verdi ve Sovyet Merkez Komitesi, 30 Temmuz 1964 de, 1960 Konferansı'nın hazırlık komitesini teşkil eden ve Çin'in de dahil olduğu 26 Komünist Partisine davetiyeler göndererek, 1965 yılında yapılacak Komünist Partiler Konferansı'nın hazırlık çalışmaları için 15 Aralıkta Moskova'da toplantıya çağırıldı.

Durum bu safhada iken, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesinin 14 Ekim 1964 günü yaptığı toplantıda, "yaşının ilerlemiş olması" ve "sağlık sebepleri dolayısıyla" ve kendisinin isteği üzerine, 70 yaşındaki Kruşçev'in hem Parti Birinci Sekreterliğinden ve hem de Başbakanlıktan alındığı açıklandı. Yerine 58 yaşındaki Leonid Brejnev Parti Birinci Sekreterliğine ve 60 yaşındaki Aleksey Kosigin de Başbakanlığa getirildi.

Daha sonra, diğer komünist partilerine yapılan yazılı açıklamalarda Kruşçev 29 konuda itham edilmekteydi ve bunlar arasında, Çin'le olan münasebetleri düzenleyememesi ve Romanya'nın da Moskova'dan uzaklaşmasına sebep olması da yer almaktaydı. Fakat Kruşçev'in düşmesine münhasıran Çin meselesinin sebep olduğu söylenemez.

Kruşçev'in düşmesinden iki gün sonra, 16 Ekim 1964 günü, Çin Halk Cumhuriyeti kendi yaptığı ilk atom bombasını patlatmaya muvaffak oldu. İkinci bombayı 14 Mayıs 1965 ve üçüncü bombayı da 9 Mayıs 1966 da patlatacaklardır.

Brejnev-Kosigin ekibinin gelmesi ile Çinliler işlerin düzeleceğini umdular. Bu sebeple, Başbakan Chou En-lai başkanlığındaki bir Çin Heyeti Bolşevik İhtilalinin yıldönümü törenlerine katılmak üzere 5-13 Kasım 1964 günlerinde Moskova'yı ziyaret etti ve yeni Sovyet liderleriyle görüşmelerde bulundular. Fakat hayal kırıklığına uğradılar. Zira yeni Sovyet liderliği de Kruşçev'in politikasına devamda kararlı idi ve bunu da Çinlilere açıkça söylediler. Bu ise Çinlilerin Sovyet Rusya'ya hücumlarını yeniden şiddetlendirdi. Moskova-Pekin çatışması Çin'de 1965-1966'da patlak veren Proleter Kültür İhtilali'ne kadar devam edecek ve bu tarihten sonra çatışmanın mahiyeti büsbütün değişerek, Çin'in Moskova'dan tamamen koparak Amerika ile münasebetlerini düzeltmesine varacaktır.

Moskova-Pekin atışması

Moskova-Pekin çatışması, Moskova'nın dünya komünist partileri üzerindeki kontrolünün ve nüfuzunun zayıflaması ve sosyalist kampın bütünlüğünün de ciddi bir darbe yemiş olması ile neticelenmiştir. Bu çatışmada, Kuzey Kore, Kuzey Vietnam, Japonya başta olmak üzere Asya yani sarı ırkın komünist partileri genellikle Çin'i desteklemişlerdir. Sosyalist kampın, **COMECON**'un ve Varşova Paktının üyesi Romanya ise, Moskova'dan çekinmeden, bu çatışmadaki tarafsızlığını kesinlikle ortaya koyabilmiştir. Arnavutluk da bu çatışma sırasında tamamen Moskova'dan kopmuştur. Hatta, 1962 Küba buhranı da Küba'nın Moskova'dan uzaklaşmasına sebep olmuştur. Yugoslavya ise, 1948 kopması ile başlattığı "bağımsız komünizm"ini bu çatışma sırasında Moskova'ya tasdik ettirmek gibi ideolojik bir başarı sağlamıştır. Keza, diğer bazı Avrupa partileri de, Moskova'dan kopmamalarına rağmen, çatışmada tarafsız tutum almışlar ve Sovyetlerin bir çok hareketlerini frenlemeye çalışmışlardır. Bunların başında Togliatti liderliğindeki ve Avrupa'nın en büyük komünist partilerinden olan İtalyan Komünist Partisi gelmektedir. Togliatti 21 Ağustos 1954'de öldü. On gün sonra da İtalyanlar Togliatti'nin vasiyetnamesini açıkladılar. Togliatti, genellikle Sovyetleri tutmakla beraber, Çin'in aforoz edilmesine karşı idi. Vasiyetnamesinde, dünya şartları karşısında komünist kampın mücadele birliğinin korunması gerektiğini söylüyordu. Ayrıca Togliatti, Moskova'nın patronluğunun da aleyhinde idi. Togliatti'nin bu görüşleri 1970'lerde "Avrupa Komünizmi" (Eurocommunism) kavramının ortaya çıkmasında bir başlangıç teşkil edecektir.

Romanya'nın Bağımsızlık Politikası

Moskova-Pekin çatışmasının bir diğer sonucu, bu çatışmanın şiddetlenmesine paralel olarak, **Romanya'nın da Moskova'ya karşı bağımsızlığını giderek arttırmasıdır.**

Stalin'in ölümünden sonra milli komünizme en hızlı kayan sosyalist ülke Romanya olmuştur. Ve Romanya bunu yaparken gayet ustaca bir politika ile hareket etmiştir. Romanya'nın Moskova'ya karşı politikasının ustalığı şuradadır ki, milli komünizmi ve Moskova'ya karşı bağımsızlığını gerçekleştirirken, ne Polonya ve Macaristan'daki gibi ayaklanmalar olmuş ve ne de Yugoslavya, Çin ve Arnavutluk gibi, Moskova'dan kopmuştur. Şüphesiz bunda, bütün bu işlerin, ayaklanma ve sair şekillerde alttan gelen baskılarla değil, bizatihi Romen Komünist (İşçi) Partisi liderliğinin teşebbüsleriyle yapılmasının büyük rolü olmuştur.

Romenlerin bu şekil davranışlarının sebeplerine gelince, burada, tarihi faktörleri zikretmek yerinde olacaktır. Bir defa, **Sovyet-Romen münasebetlerinin yakın tarihinin, Romenlerin kafasında acı hatıralarla dolu olduğu unutulmamalıdır.** Romen milletin duygularında, ne Rus ve ne de Sovyet sempatisini bulmak kolay değildir. İkincisi, **Avrupa'daki Sosyalist ülkelerin hemen hepsi Slav menşeli ve çoğunluğu Ortodoks olduğu halde, Romenler ırk bakımından Latin ve din bakımından da Katolik'tiler.** Bu iki unsur Romen milletini genellikle Batı Avrupa'ya bağlamıştır.

Romanya'nın Moskova karşısındaki bağımsızlık politikasının gelişmesi 1960'ların başından itibaren ortaya çıkmış olup, üç kademe halinde ilerlemiştir. **Birinci kademe ekonomik, ikincisi siyasi ve üçüncüsü de Askeri'dir.** Fakat bu politikasının asıl ve ilk itici gücü ekonomik mahiyette olup, bu da Romanya'nın COMECON üyeliğinden ve COMECON'un da Romen ekonomisini diğer sosyalist ülkeler ekonomilerine bağımlı hale getirmek istemesinden kaynaklanmıştır.

Sosyalist ülkeler arasındaki ekonomik işbirliğini arttırmak ve Marshall Planı'na bir karşılık vermek üzere kurulan COMECON, başlangıçta gerçek manasında bir ekonomik işbirliği teşkilatı şeklinde çalışmıştır. Ayrıca, Amerika'nın Marshall Planı'nın belkemiğini teşkil etmesi gibi, Sovyet Rusya da gelişmiş endüstrisi ile, sosyalist ülkelerin kalkınmalarında bir dayanak olmuştur. Romanya, bilhassa endüstriyel kalkınması için bu durumdan çok yararlanmıştır.

Romanya'nın Bağımsızlık Politikası

Fakat 1956 Polonya ve Macaristan hadiseleri, Sovyetleri, sosyalist ülkeleri Moskova'ya daha sıkı bir şekilde bağlamak için COMECON'dan yararlanmaya sevk etmiş görünüyor. Zira, 27 Temmuz 1956 tarihli Pravda gazetesi, "Sovyetler Birliği ile Halk Demokrasilerinin milli ekonomik planlarının koordinasyonunun hızlandırılması sosyalizmin kuvvetlendirilmesi için gereklidir" derken, **1958 Ocak ayında, COMECON'un Moskova'da yapılan toplantılarında da, sosyalist Blokun ekonomik entegrasyonunu hedef tutan planlar yapıldı ve bu planlar "uzmanlaşma" esasına dayandırılmıştı.**

Yani, her sosyalist ülkeye belirli ekonomik faaliyet alanlarında belirli görevler verildi. Bunun neticesi şu oluyordu ki, bir sosyalist ülkenin ekonomik faaliyeti ancak belirli bir alanda yoğunlaşacağından, diğer alanlarda faaliyette bulunamayacak ve dolayısıyla, ya Sovyet Rusya'ya veya diğer bir sosyalist ülkeye bağımlı kalacaktı. Sovyetler bilhassa bu işte karlı idiler. Çünkü Sovyet endüstrisi diğerlerine nazaran en gelişmiş idi.

Sovyetleri böyle bir yola sevk eden bir diğer faktörün de, **1956 yılında Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'nın veya diğer adı ile Ortak Pazar'ın kuruluşu olduğu anlaşılmaktadır.**

Comecon'un Aralık 1958'deki Prag ve Mayıs 1959'daki Tirana toplantılarında, "uzmanlaşma"nın daha da ayrıntılarına inildi. Mesela, COMECON içinde petrol sanayiine gerekli teçhizatı sadece Sovyetler Birliği ile Romanya yapacaktı.

Romanya'nın Bağımsızlık Politikası

COMECON'un 1961 Ağustosunda yapılan Moskova toplantısında ise, bu "uzmanlaşma" prensibine bir de "işbölümü" veya "sosyalist işbölümü" prensibi ilave edildi. Bu uzmanlaşma ve işbölümü fikri bilhassa Doğu Almanya ve Çekoslovakya tarafından hararetle desteklenmiş ve savunulmuştur. Endüstride iyice gelişmiş bulunan bu iki ülke, diğer sosyalist ülkelerin kendilerine rakip olmalarını istemiyorlardı. Halbuki Romanya'nın ekonomik durumu ise bu iki ülkenin çok gerisinde bulunuyordu. Bu sebeple 1962 yılından itibaren Romenler, COMECON içinde seslerini yükseltmeye başladılar.

Bununla beraber, Romanya'nın COMECON toplantılarına hakim olduğu da söylenemez. Nitekim, COMECON ülkelerinin Parti Genel Sekreterleri ile hükümet başkanlarının 1962 Haziranında Moskova'da yaptıkları toplantıda, "**Milletlerarası Sosyalist İşbölümünün Temel İlkeleri**" kabul edildi. Bu ilkeler arasında, üye ülkelerin kalkınma planları arasında koordinasyon, uzmanlaşmayı daha ileri bir seviyeye çıkarmak için üyeler arasında standardizasyon birliğinin kurulması gibi hususlar yer almaktaydı.

COMECON'un 1962 Aralık ayında Bükreş'te yaptığı toplantıda da, yine "sosyalist işbölümü" çerçevesi içinde, devamlı bir para ve finans komitesi kurulduğu gibi, bir de sosyalist ülkeler bankası kurulması karar alındı. Bir adım daha ileri giden bu gelişme üzerine 1963 Temmuzunda yapılan toplantıda Romanya, sosyalist ülkeler arasındaki ekonomik kalkınma planlarının koordinasyonunda bu ülkelerin birbirlerine danışmaları esasını kabul ettirdi. Romanya, COMECON'un devletler-üstü bir otorite olmasını istemiyordu. Moskova-Pekin çatışmasının en gergin safhasına ulaştığı bir dönemde, Kruşçov Romanya'nın bu direnmesine karşı gelemedi. Çünkü, Romanya'nın ikinci bir Arnavutluk haline gelmesinden çekindi.

Romanya'nın Bağımsızlık Politikası

1963 yılında Romanya'nın sesi daha kuvvetli olarak çıkmaya başlamıştır. Podgorny Başkanlığındaki bir Sovyet heyetinin Bükreş'i ziyareti dolayısıyla 4 Haziran 1963 akşamı verilen resepsiyonda, Romanya Devlet Başkanı Georghiu-Dej, komünist dünyasının birliğinin, tam bir eşitlik ve "Her sosyalist ülkenin tek başına gelişmesine ait egemenlik ve milli bağımsızlığına tam saygı" prensiplerine dayanması gerektiğini söylüyordu.

1963 yılı içinde COMECON'un gelişmeleri gösteriyordu ki, "sosyalist işbölümü" çerçevesinde Romanya'ya verilmek istenen görev, kendisi sanayileşme çabası içinde iken, bir tarım ülkesi olması idi ve buna paralel olarak da Sovyetler şimdi, "uzmanlaşma", "sosyalist işbölümü" kavramlarından sonra bir de "entegrasyon" kavramını işlemeye başlamışlardır. Yani bütün sosyalist ülkelerin bir ekonomik bütünlüğü söz konusu idi. Başka bir deyişle, Moskova-Pekin çatışması ile Romanya sosyalist blok ve COMECON içinde daha geniş bir hareket serbestisi elde etmeye çalışırken, bunun tamamen aksine, Sovyetler de sosyalist ülkeleri, ekonomik bakımdan ve dolayısıyla siyasi bakımdan daha da sıkı bir şekilde kendilerine bağlama çabasında idiler.

Bu durum bardağı taşıran damla ve 1964 yılı, Romanya'nın Moskova'ya karşı bağımsızlığını ilan ettiği yıl oldu. Zira şimdi, COMECON ülkelerinin ekonomik entegrasyonunu gerçekleştirmek için, devletler üstü mahiyette bir merkezi planlama organının kurulması fikri ortaya atılmıştı. Bu gelişme Romanya'nın sert tepkilerine sebep oldu.

Romanya İşçi Partisi Merkez Komitesi 15-22 Nisan 1964 günlerinde yaptığı toplantıda, barış içinde bir arada yaşama ilkesi ile nükleer denemelerin durdurulması anlaşmasını tasvip ederken Sovyet Rusya'nın entegrasyon ve merkezi planlama konularındaki tekliflerine karşı çıkan bir karar aldı. Kararda, devletler-üstü merkezi bir kontrol organının, "sosyalist ülkeler arasındaki münasebetlere hakim olan prensiplerle bağdaşmaz" olduğu belirtildikten sonra, şöyle deniliyordu: "Bütün COMECON ülkeleri için tek bir planlama organı, gayet ciddi ekonomik ve siyasi mahzurlar doğurabilir. Bir Sosyalist Devlet'in egemenliği, ekonomik ve siyasi hayatı idare eden bütün vasıtaların bu devletin elinde bulundurmasını gerektirir".

Romanya'nın Bağımsızlık Politikası

Romanya Başbakan Birinci Yardımcısı Apostol da, Avusturya'yı ziyareti sırasında 7 Temmuz 1964 günü Viyana'da verdiği bir demeçte, ekonomik entegrasyon konusunda Romanya ile Sovyetler arasında görüş ayrılıkları olduğunu doğruladıktan sonra, Romanya'nın kendi tabii kaynaklarını kendisinin işletme ve geliştirme hakkını kimseye terk etmeyeceğini söylemiştir.

Romanya Başbakanı İon Maurer, yanında daha başka bakanlar olduğu halde, 27-31 Temmuz 1964 tarihlerinde Fransa'yı resmen ziyaret etti. Bu, Romanya'nın Batı ülkelerine açılmasının başlangıcını teşkil ediyordu. Romanya, ekonomik bağımsızlıktan sonra şimdi dış politikada da bağımsız tutumunu ortaya koymaya başlıyordu. Maurer, 31 Temmuzda Fransa ile bilimsel ve teknik işbirliğini öngören bir anlaşma da imzaladı.

Başbakan Maurer Fransa'dan ayrılmadan önce, 3 Ağustosta, Agence France-Presse'e verdiği demeçte, Sovyetlerin Comecon içinde devletler-üstü bir organ kurma fikrine karşı olduklarını belirttikten sonra, "Biz bu çeşit işbirliği şekillerini, sosyalist ülkeler arasındaki münasebetlerin temelini teşkil eden, milli egemenliğe saygı ve içişlerine karışmama prensipleri ile uzlaşmaz telakki ediyoruz" demiştir.

Romanya Devlet Başkanı ve İşçi Partisi Birinci Sekreteri Georghe Georghiu-Dej 1965 Martında öldü. Parti Merkez Komitesi, hemen yaptığı toplantıda, Parti Birinci Sekreterliğine Nicolae Ceausescu'yu ve eski başkan Chivu Stoica'yı da Devlet Başkanlığına seçti. Ceausescu ile beraber, Romanya'nın Moskova karşısındaki ekonomik bağımsızlığı ile birlikte, dış politikadaki bağımsızlığı da büyük bir hız kazanacaktır.

Romanya Komünist Partisinin 19-24 Temmuz 1965 tarihlerinde yapılan 9'uncu Kongresi, Romanya'nın "ekonomik ve siyasal bağımsızlığı'nın esaslı bir şekilde vurgulanmasına vesile oldu. Esasında Romanya, Moskova-Pekin çatışması karşısında, körü körüne Moskova'nın arkasından gitmeyip, Moskova'ya rağmen tarafsız bir tutum almakla, siyasal alandaki bağımsızlığını açık bir şekilde ortaya koymuştu.

1966 yılından itibaren Romanya, bağımsızlık politikasını ekonomik ve siyasal alandan askeri alana da intikal ettirerek, Varşova Paktına hücum etmeye başladı. Ceausescu 1966 yılı içinde yaptığı çeşitli konuşmalarda, Varşova Paktı ve Sovyet Rusya'ya dolaylı bir şekilde çatarak, askeri bloklara ve başka ülkelerde asker bulundurmaya karşı çıkmış, bu durumun halkların bağımsızlık ve milli egemenliğine aykırı olduğunu, Doğu-Batı gerginliğinin azalması sebebiyle, sosyalist ülkelerde Sovyet askerlerinin bulunmasına ihtiyaç olmadığını, bu askerlerin masraflarının Sovyetler tarafından ödenmesi gerektiğini, Varşova Paktı kuvvetlerinin Başkomutanlığının rotasyon usulü ile her devlet tarafından yapılmasını ve Sovyet Rusya'nın nükleer silah kullanmadan önce müttefiklerine danışması gerektiğini söylemiştir.

Romanya'nın Bağımsızlık Politikası

Ceausescu'nun bu tutumu ile tam çelişkili olarak, Brejnev-Kosigin ekibi de tam bu sırada, Varşova Paktı içinde de bir "devletler-üstü" organ kurmak suretiyle, sosyalist ülkelerin askeri entegrasyonuna gitmek istemiştir. Buna karşılık, Ceausescu tutumunu daha da kesinleştirdi ve 11 Haziran 1966'da yaptığı bir konuşmada Avrupa ülkeleri arasında yeni münasebetlerin kurulabilmesi için NATO ve VARŞOVA Paktlarına son verilmesi gerektiğini söyledi. Mamafih, Sovyetler'in bu görüş karşısında ve Romanya'nın baskısına bir dereceye kadar boyun eğmek zorunda kaldığı görüldü. Çünkü, Varşova Paktı liderleri 4-5 Temmuzda Bükreş'te toplandı ve 5 Temmuzda Avrupa Güvenliği konusunda uzun bir Deklarasyon yayınlandı. Deklarasyon, hem NATO'nun ve hem de VARŞOVA Paktının kaldırılmasını teklif ediyordu. Bu teklif ise, Ceausescu'nun görüşlerinden başka bir şey değildi.

1967 yılı Romanya için bağımsızlık politikasının hem en yüksek noktası ve hem de son yılı olmuştur, denilebilir. Son yılı olmuştur, zira 1968 Ağustosunda Çekoslovakya'nın başta Sovyet Rusya olmak üzere Varşova Paktı devletlerinin işgaline uğraması, Ceausescu'yu, tamamen değilse bile, mühim ölçüde tekrar Moskova'ya dönmeye mecbur edecektir.

1967 yılı bağımsızlığın en yüksek noktası olmuştur; çünkü Romanya 31 Ocak 1967'de Batı Almanya ile diplomatik münasebetler tesis etti. Bu ise, Moskova'nın en sadık uydusu Doğu Almanya'ya bir şamardı.

1967 Haziranında patlak veren Arap-İsrail savaşı, Romanya'yı Varşova Paktı blokundan biraz daha uzaklaştırdı. Zira savaşın çıkmasından birkaç gün sonra, Paktın üyeleri 9 Haziranda Moskova'da bir toplantı yaptılar ve toplantının sonunda, İsrail'e hücum eden ve Arapları destekleyen bir Deklarasyon yayınladılar. Romanya, savaş karşısında tarafsızlığını ileri sürerek bu Deklarasyonu imzalamadı. Ayrıca, Doğu Almanya hariç, Paktın bütün üyeleri İsrail ile diplomatik münasebetlerini kestikleri halde, Romanya kesmedi. Doğu Almanya'nın zaten İsrail ile diplomatik münasebetleri yoktu.

Romanya'nın Bağımsızlık Politikası

Bunun arkasından, Romen Büyük Millet Meclisi, 24-25 Temmuz 1967 günlerinde dış politikayı tartıştı. Ceausescu uzun bir konuşma yaptı. Başbakan İon Maurer de konuştu. Bu konuşmalarda, içişlerine karışmama ve milletlerarası münasebetlerde "milli hüviyeti" muhafaza ana tema idi. Ayrıca, Maurer, Romanya'nın Amerika ile münasebetleri geliştirmek istediklerini söylemekten de çekinmedi.

Romanya'nın, dış politikadaki bu gelişmelerine paralel olarak, dış ekonomik münasebetleri de aynı seyri takip etmiştir. Bir-iki örnek vermek için söyleyelim: 1959 yılında Romanya'nın dış ticaretinde kapitalist ülkelerin yeri % 12.49 iken, bu nisbet 1965 yılında % 24.71'e yükselmiş ve buna mukabil, sosyalist ülkelerin yeri 1959'da % 77.88 iken, 1965'de bu nisbet % 63.43'e düşmüştür. Aynı şekilde Sovyet Rusya'nın Romen dış ticaretindeki hissesi de büyük düşme göstermiştir. Sovyet Rusya'nın, Romanya'nın dış ticaretindeki payı 1958'de % 51.5 iken. 1968 yılında bu rakam % 26.3'e düşmüştür. 1959-1965 arasında Romanya, Batı Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya gibi Batılı ülkelerle olan dış ticaretini arttırırken, Doğu Almanya, Bulgaristan, Macaristan, Çekoslovakya ve Sovyet Rusya ile ticareti azalma göstermiştir.

Fakat ne var ki, Romanya'nın bu tutumu karşısında Sovyet Rusya'nın da tamamen hareketsiz kaldığı söylenemez. 1967'nin ikinci yarısında Romen basını, Sovyetlerin, sözleşmelerle üstlendikleri ekonomik ve teknik yardım taahhütlerini yerine getirmediklerinden şikayet ediyordu. 1968 yılı başında ise Sovyet-Romen münasebetlerinde tam bir soğukluk hakimdir. Çekoslovak Komünist Partisi içinde Dubçek hareketi ortaya çıkmasaydı, Romanya Sovyetlerle ciddi bir çatışmaya girebilirdi. Ve Çekoslovakya olmasaydı, Sovyet liderliği içinde seslerini gittikçe yükselten sertlik taraftarları Romanyayı cezalandırabilirdi.

Romanya, Sovyetlerin 21 Ağustos 1968'de Çekoslovakya'yı işgaline karşı sert bir tepki göstermiştir. Hemen ertesi günü Ceausescu, Romen Büyük Millet Meclisinde yaptığı konuşma, Çekoslovakya Cumhuriyetinin milli bağımsızlık ve egemenliğinin çiğnendiğini, Çekoslovak halkının içişlerine kuvvet yoluyla müdahale edildiğini ve bunun, sosyalist ülkelerle komünist partiler arasındaki münasebetleri idare etmesi gereken temel kurallarla tümünden çelişki teşkil ettiğini söyledikten sonra, aynı durumun Romanya'nın başına da gelmesi ihtimaline karşı da şu uyarıyı yapmıştır: "Romanya halkı Anavatanımız topraklarının hiç kimse tarafından ihlaline müsaade etmeyecektir".

Fakat Ceausescu bu sert tutumunu bir kaç gün sonra hemen değiştirmek zorunda kaldı. Çünkü artık Sovyetlerin şakası yoktu. Hele 1968 Kasım ayında ortaya atılan Brejnev Doktrini Sovyetlerin kararlılığını gayet açık olarak gösteriyordu. Sovyetler gerekli gördükleri anda istedikleri sosyalist ülkeye müdahale hakkını kendilerine tanımaktaydılar.

Bu sebeple Ceausescu, Çekoslovakya'nın Sovyetler tarafından işgalinden sonra, Moskovaya karşı tutumunda daha dikkatli olmaya başladı. Zira şimdi Sovyetler Romanya üzerinde de baskıya geçmişlerdi. Bu baskı neticesi, Varşova Paktı toplantısı Kasım sonunda Bükreş'te yapıldığı gibi, Romanya Pakt içinde tekrar aktif bir rol almaya başladı. Bununla beraber, Ceausescu'nun Moskova'ya tamamen boyun eğdiği de söylenemez. Bağımsız tutumunu biraz törpülemekle beraber ve bu bağımsızlık 1968 öncesi gibi olmamasına rağmen, Romanya bundan sonra da Moskova'ya karşı daima belirli bir mesafe koyarak blok içindeki münasebetlerini devam ettirecektir.

Sovyet Rusya'nın Çekoslovakya'yı İşgali

Kruşçev'in düşmesinden sonra, Çekoslovakya'da, sosyalizmin veya komünizmin yeni bir şekline doğru hızlı bir gelişme başlamıştır. Bu gelişmeyi, doğrudan doğruya Kruşçev'in düşmesine bağlamak yanlış olur. Hareket Kruşçev'in düşmesinden sonra hızlanmış ise, bunu sadece bir tesadüf olarak telakki etmek yerinde olacaktır. Zira, bu yeni gelişme, daha da geride kalan yılların biriktirdiği bir neticedir.

Diğer taraftan, **Çekoslovakya'da 1967 yılında birdenbire su yüzüne vuran gelişme, bir "insancıl komünizm" hareketidir** ki, bu hareket mahiyeti itibariyle, Polonya gelişmelerinden, Macar milli hareketinden, Romanya'nın bağımsızlık politikasından ve Yugoslavya'nın Moskova'dan kopup bağlantısızlara katılmasından çok farklıdır.

Aleksander Dubcek'in liderliğini yaptığı bu "insancıl komünizm" hareketi, ne Moskova'dan kopmayı, ne bağımsızlık politikası takibini ve ne de Varşova Pakti'ndan çıkmayı amaçlamaktaydı. Bu hareket, bunların hiç birini yapmadan, **sadece Çekoslovakya'da komünist sistemin tatbikatını insan haysiyetine yaraşır bir şekle sokmak istemekteydi**. Böyle bir tatbikatta insan hürriyetlerine de asgari bir yer verilecekti ki, Sovyetleri çileden çıkaran husus işte bu olmuştur.

Belirtilmesi gereken bir diğer nokta da, Macar "milli" hareketi gibi, çeklerin "insancıl komünizm" hareketi de başarısızlıkla sonulanmışır. Çünkü, Romanya'nın bağımsızlık politikasında Romen Komünist Partisi'nin kendi içindeki dayanışması, büyük bir başarı faktörü iken, ek Komünist Partisi'nin kendi içinde bölünmesi ve i mücadele, "insancıl komünizm" hareketinin altındaki zemini zayıflatmış ve bu da Sovyet Rusya'nın işini kolaylaştırmıştır.

Çekoslovakya'yı İşgali

Çekoslovakya'daki gelişmeler hemen 1968 yılında birdenbire ortaya çıkmış değildir. Gelişmelerin kökenini 1960'ların başına kadar götürmek gerekir. Ayrıca, bu gelişmelerin ortaya çıkmasında da bazı mühim faktörler rol oynamıştır. Bunları ana hatlarıyla şöyle sıralayabiliriz:

1) **Çekoslovak aydınlarının geleneğinde Batı demokrasisinin derin izleri vardır.** İkinci Dünya Savaşından önce Çekoslovakya'da hakim olan fikir sistemi "sosyal demokrasi" idi. Yani sosyal muhtevalı, fakat Batı'nın bütün hürriyetlerine sahip bir demokrasi kavramı, siyasi geleneğin temel unsuru idi. Bu ise komünizmin yanında, aydınlar için başka alternatifleri sunmaktaydı. Bu sebeple, komünistler içinde bile liberal, milliyetçi, demokrat, batı taraftarı her düşüncede insan vardı. Başka bir ifade ile, 1956 ihtilalinde komünizme karşı çıkan bilhassa Macar "milliyetçiliği" iken, Çekoslovakya'da komünizmin karşısına çıkan, Batı sosyalizminin hürriyetçi kavramları olmuştur.

2) **Ekonomik sebepler** Çekoslovakya gelişmelerinde de önemli sebep olmuştur. Çekoslovakya 1948 de tamamen Stalin'in kontrolü altına girdikten sonra, Çek ekonomisi de Sovyet modeline göre düzenlenmiştir ve ağır sanayiye ağırlık verilmişti. Esasında Çekoslovakya'da savaştan önce de bir ağır sanayi vardı. On yıl içinde Çekoslovak endüstrisi büyük bir gelişme göstermekle beraber, bunun iki önemli sonucu ortaya çıktı: **Bir defa**, bu gelişmiş endüstri, mesela ne Doğu Alman endüstrisi ile rekabet edebilecek seviyede idi ve ne de Batı endüstrisi ile. **İkincisi**, endüstriyel gelişmeye verilen ağırlık, tarımın ve tüketime yönelik hafif endüstrilerin çok geride kalmasına sebep olmuştu. Üçüncü olarak sanayileşme Batı kavramlarına ve geleneklerine bağlı bir proleter sınıfın ortaya çıkmasını sağlamasıdır. Kısacası; ekonomide bir dengesizlik ve sosyal yapıda da problemler ortaya çıkmıştı.

Çekoslovakya'yı İşgali

3) Çekoslovakya'nın, Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan beri **daima ciddi bir etnik meselesi olmuştur**: Bu da Slovaklar'dır. Genellikle Katolik olan Slovakların da, Çekler gibi, daima kuvvetli milliyetçi duygulara mevcut olmuştur. Bu durum, yani Çeklerle Slovaklar arasındaki bu farklılık ve geçimsizlik komünist rejim altında da aynen devam etmiştir. Slovaklar, komünist rejimin ekonomik planlanmasının Çeklere ağırlık verdiğini, fakat Slovakya'yı ihmal ettiğine inanıyorlardı ki, bunda büyük gerçek payı olduğunda şüphe yoktur, **"İnsancıl Komünizm" lideri Dubçek'in 1963 yılında Slovak Komünist Partisi liderliğine gelmiş olduğunu da unutmamalıyız.**

1968 Çekoslovak hadisesinin başlangıcını ve esas sebebini, Romanya hadisesinde olduğu gibi, yine **ekonomik gelişmelerdeki başarısızlıklar teşkil etmiştir.**

Çekoslovak Komünist Partisi'nin 1962 Aralık ayında yapılan 12'inci Kongresinde, Devlet Başkanı ve Parti Birinci Sekreteri Antonin Novotny yaptığı konuşmada, 1958'deki son Kongre'den beri sınai üretimin % 44 artmasına karşın, tarımsal üretimin hala savaş öncesi seviyesinde kaldığını söylüyor ve 1963 Eylülünde Başbakanlığa getirilen, Slovakya Milli Konseyi'nin Başkanı Josef Lenart da, Çekoslovak Milli Konseyi'nin önünde yaptığı konuşmada tarımsal üretimin azlığından şikayet ediyordu.

Ekonomik sıkıntılarla beraber, 1963'ten itibaren sosyalist rejimin uygulanmasında da mühim gevşemeler oldu. Bunların başında, basın özgürlüğü gelmekteydi. 1964 Ağustosundan itibaren de özel mülkiyet ve hür teşebbüs alanlarında da yeni tedbirler alındı. O tarihe kadar devletin elinde olan terzilik, ayakkabıcılık, marangozluk, berberlik, çamaşırcılık yanında başkasını çalıştırmamak şartıyla, şahıslara bırakıldı. Hatta bu işleri; serbest zamanlarında devlet memurlarının dahi yapabilmesi esası kabul edildi. 1966 Kasımından itibaren de, vatandaş gruplarının müşterek mülkiyet halinde apartman yaptırmalarına müsaade edildi.

İşte bu atmosfer içindedir ki, **1963 Şubatında Prag'daki Karls Üniversitesi Profesörlerinden Goldstücker "İnsancıl yüzü ile sosyalizm" kavramını ortaya atıyordu.**

Çekoslovakya'yı İşgali

31 Mayıs-4 Haziran 1966 tarihleri arasında yapılan, Çekoslovak Komünist Partisi'nin 13'üncü Kongresi, bu gelişmeler içinde çok önemli bir dönüm noktası oldu. Bu Kongre'de kabul edilen 1966-1970 ekonomik kalkınma planı, ekonominin sevk ve idaresinde işletmecilerin yetkilerini arttırdığı gibi, beş yıllık toplam yatırımın beşte birini tarıma tahsis ediyor ve tarım için yıllık ortalama % 2.7'lik bir kalkınma hızını öngörüyordu. Bir diğer önemli nokta, beş yıllık planın, Slovakya için yıllık gayri safi hasıla artışını ortalama olarak % 56.5 nispetinde öngörmesiydi.

Çekoslovak Yazarlar Birliği'nin 27-29 Haziran 1967 de Prag'da yaptığı 4'üncü Kongre ise, liberalizm yolunda atılmış yeni bir adımı teşkil eder. Kongrede kabul edilen bir kararla, **basın ve yayın üzerindeki her türlü sansürün kaldırılması istendiği gibi, bu istekleri belirten bir mektup Komünist Partisi Merkez Komitesine ulaştırıldı** ve bu isteklerin bir "siyasi muhalefet" telakki edilmemesi de istendi.

Bu kongre, **Yazarlar Birliği ile Novotny liderliğindeki Komünist Partisi arasında yeni bir mücadelenin başlamasına sebep oldu** ve 13'üncü Kongre'de Komünist Partisi Prezidyumuna giren **Alexander Dubçek** ile Parti lideri Novotny arasında da bir mücadeleyi başlattı. Novotny, Dubçek'i, Slovakya'da yazarlara karşı sert tedbir almamakla itham ederken, Dubçek de, Slovakya'nın kalkınması için yeterli fon ayrılmamasından dolayı Novotny'yi tenkit ediyordu.

Bu mücadele devam ederken, 30 Ekim akşamı, Prag'daki Karls Üniversitesi öğrencileri ayaklandılar ve polisle çatıştılar. Öğrenciler akademik hürriyetler istiyorlardı.

Novotny-Dubçek mücadelesi 5 Ocak 1968 de noktalandı. Çekoslovak Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin 3-5 Ocak günlerinde yaptığı toplantıda, Novotny Parti Birinci Sekreterliğinden alınarak, yerine Dubçek getirildi. Novotny sadece Devlet Başkanı olarak kalıyordu.

Çekoslovakya'yı İşgali

Dubçek'in Birinci Sekreterliği ile beraber Çekoslovakya'da görülmemiş bir hürriyetler sistemi ortaya çıkmaya başladı. Sansür kaldırıldığı gibi, basın, radyo ve televizyona söz ve ifade hürriyeti tanındı. Dubçek ve reformcular bu yeni gelişmeye "Sosyalist Demokratik Devrim" demektedirler.

Bunun arkasından ikinci bir adım daha atıldı ve Merkez Komitesinin 4 Nisan toplantısında, Novotny'nin ekibinden olan Lenart başbakanlıktan alındı ve başbakanlığa, Dubçek ekibinden Oldrich Cernik getirildi. Cernik, daha ilk konuşmasında, Çekoslovakya'nın, kapılarını yabancı sermayeye açacağını söylüyordu.

Fakat üçüncü adım en büyük adım oldu. Çekoslovakya Komünist Partisi 9 Nisan 1968 de, "Çekoslovakya'nın Sosyalizme Giden Yolu" adını alan, fakat genellikle "Harekat Programı" adı ile anılan 24.000 kelimelik bir belge yayınlandı.

Bu belgede, amacın, sosyalizmin dinamik gelişmesini geniş bir demokrasi ile birleştirerek yeni bir siyasi sistem kurmak olduğu söylenerek Parti ile Devletin birbirinden ayrılacağı, Parti'nin Devlet idaresine müdahalesinin önleneyeceği, sosyalist Devlet iktidarının tek bir partinin tekeli altına konamayacağı, toplanma ve dernek, söz ve ifade, inanç ve kanaat, basın ve seyahat hürriyetlerinin kabul edileceği, sansürün tamamen kaldırılacağı, Komünist Partisi'nin çok partili bir hayatın şartlarını hazırlayacağı, tam manasıyla demokratik seçimlerin yapılmasını öngören bir seçim sisteminin kabul edileceği, v.s. belirtildikten sonra, "Çekoslovakya'nın şartlarına tamamen uyan bir sosyalist toplumun yoğun bir demokratik modelini inşa etmek istiyoruz" deniyordu.

Çekoslovakya'yı İşgali

Bu sebeple Sovyetler, Mayıs-Ağustos aylarında, kah Çekoslovaklarla yaptıkları ikili görüşmeler yoluyla, kah Varşova Paktı ülkeleri komünist partilerini de yanlarına alarak yaptıkları baskılarla, Çekoslovakya'yı bu yeni yolundan döndürmek istediler. Dubçek ve arkadaşları bütün bu baskılara büyük bir cesaret ve inatla karşı koydular. Çekoslovak ve Sovyet liderleri arasında yapılan toplantıdan sonra ve daha işgalden yirmi gün önce bile, 2 Ağustosta, Dubçek radyoda halka hitaben yaptığı konuşmada, Ocak ayından itibaren tatbik edilen hürriyetçi politikadan vaz geçilmeyeceği hakkında teminat veriyordu.

Varşova Paktı'nın bu baskılarına karşılık Yugoslavya ve Romanya Çekoslovakya'yı desteklemiştir. Ağustos ayı içinde Tito ve Ceaurescu Prag'ı ziyaret ederek, Dubçek'i destekledikleri gibi, ona tavsiyelerde de bulundular. Çünkü onların başından da aynı tecrübeler geçmişti. Dikkati çeken bir diğer nokta da, Sovyetler, Mayıs-Ağustos aylarında Varşova Paktı üyeleriyle yaptıkları toplantılara Romanya'yı davet etmemiş olmalarıdır.

Dikkati çeken bir başka nokta ise, Sovyetlerin, Çekoslovakya'ya karşı herhangi bir sertlik teşebbüsünde bulunacaklarına dair hiç bir işaret vermemiş olmalarıdır. Bu da Çekoslovak liderlerini yanıltmış ve yollarını değiştirmemek hususundaki kararlılıklarını güçlendirmiştir.

Varşova Paktı üyeleri olan Sovyetler Birliği, Polonya, Doğu Almanya, Macaristan ve Bulgaristan birliklerinden meydana gelen 250.000 kişilik bir kuvvet 20-21 Ağustos gecesi Çekoslovakya'yı işgale başladı. Bu kuvvetin miktarı Ağustos ayı sonunda 600.000'i bulacaktır.

Çekoslovakya'yı İşgali

Çekoslovak liderler işgali protesto etmekle beraber, halkı da karşı koymaya teşvik etmediler. Çünkü ortada bir Macaristan misali vardı. Karşı koymanın neticesi belli idi. Kaldı ki, 21 Ağustos günü Prag'a giren Sovyet kuvvetleri, ilk önce Çekoslovak Komünist Partisi genel merkez binasını işgal ederek, Birinci Sekreter Dubçek, Merkez Komitesi Üyesi Smirkovsky, ve Başbakan Cernik'i tutuklayıp Moskova'ya götürdüler. Devlet Başkanı General Svoboda da hemen arkalarından Moskova'ya gitti. Kendilerine tehdit ve baskılarla bir anlaşma imza ettirildi. Çekoslovak liderleri bu anlaşmayı imza etmek istemediler. O zaman, Sovyetler Birliği Komünist Partisi liderlerinden Boris Ponomarev kendilerine şunları söyledi: "Bunu bugün imzalamazsanız bir hafta içinde imzalarsınız. Bir hafta içinde imzalamazsanız iki hafta içinde imzalarsınız. İki hafta da olmazsa bir ay içinde imzalarsınız... Fakat sonunda imzalayacaksınız." Ponomarev'in demek istediği şuydu ki, Çekoslovak liderleri bu anlaşmayı imzalayıncaya kadar Moskova'da kalacaklardı. Bu durum karşısında imzalamaktan başka çare görmediler.

Moskova'da imza ettirilen anlaşma bir bildiri ile açıklandı. Bu bildiri ile Çekoslovaklar tamamen geriliyorlar ve "sosyalist birliği"ni ön plana alıyorlardı.

27 Ağustos günü Moskova'dan dönen Dubçek ve Svoboda yaptıkları konuşmalarla halkı yatıştırmaya çalıştılar. Nitekim, bir Macaristan hadisesi Çekoslovakya'da tekrar edilmedi. Fakat ne var ki, Eylül ayının başından itibaren basın hürriyetine yeniden konulan kısıtlamalarla, Ocak ayında başlayan hürriyetçi dönem tekrar geriye gitmeye başladı. Ocak ayında başlayıp Ağustos ayında sona eren ve "Prag Baharı" denen demokratik dönem artık sona ermişti.

Çekoslovakya'yı İşgali

Çekoslovak liderleri Dubçek, Svoboda ve Cernik ile Slovakia Komünist Partisi Birinci Sekreteri Gustav Husak, Ekim başında tekrar Moskova'ya çağrıldılar. 4 Ekimde Çekoslovakya ile Sovyet Rusya arasında yeni bir anlaşma imzalandı.

15 maddelik bu anlaşmaya göre, Çekoslovakya, 26 Ağustos tarihli Moskova anlaşmasını aynen tatbik etmeyi, **Komünist Partisi'nin öncü rolünü arttırmayı, "anti-sosyalist" unsurlarla mücadele gayretlerini hızlandırmayı, Parti ve Devlet organlarını Marksizm-Leninizme ve Proleter Enternasyonalizmine sınıksız bağlı insanlarla doldurmayı** taahhüt ediyordu.

Yine bu anlaşma, Çekoslovakya'daki Sovyet kuvvetlerinin "geçici" olarak bu ülkede "kalması"nı öngörüyordu. Diğer sosyalist ülkelerin kuvvetleri ise tedricen çekilecekti. Sovyetleri böyle bir anlaşmayı Çekoslovakya'ya imza ettirerek durumu sağlama almaya sevk eden sebep, dış dünyanın tepkileri idi.

Batı dünyası ve NATO Çekoslovakya'nın Sovyetler tarafından işgalinden büyük endişe duydu. Hadisenin insan haklarına, **Milletlerarası Hukuk'un ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasının ve hatta barış içinde bir arada yaşamının temel prensiplerine aykırılığı bir yana, Çekoslovakya'ya 600.000 kişilik bir kuvvetin yığılması yeni bir Sovyet tehdidinin ortaya çıkması demektir. Bu sebeple NATO, kendisini askeri bakımdan güçlendirme tedbirlerini gevşetmemeye karar verdi.**

Çekoslovakya'nın işgali komünist dünyasını da bölmüştür. Yugoslavya, Romanya ve Arnavutluk dahil 18 komünist partisi işgalden ötürü Sovyet Rusya'yı suçladılar. Özellikle İtalyan Komünist Partisi Moskova'ya en şiddetli eleştirileri yöneltti.

Buna karşılık, Varşova Paktı dışında, Batı Berlin ve Batı Almanya komünist partileri, Lüksemburg, Portekiz, Kıbrıs (AKEL) komünist partileri ile gizli ve yasa dışı Türkiye Komünist Partisi Moskova'yı desteklediler. Çekoslovakya'nın Sovyet Rusya tarafından işgali ise, Yunanistan Komünist Partisi'ni ikiye böldü. "İç" komünistler Moskova'yı kınarken, "Dış" komünistler Moskova'yı desteklediler.

Çekoslovakya'yı İşgali

İşgalden birkaç ay sonra Sovyetler, Brejnev Doktrini'ni ortaya attılar. Brejnev Doktrini, Çekoslovakya'nın işgalinin bir mazereti olduğu kadar, sosyalist blokun diğer üyelerine ileriye için bir uyarma mahiyetinde idi.

Sovyet lideri Brejnev Polonya Komünist Partisi'nin 5'inci Kongresinde, 12 Kasım 1968 günü yaptığı konuşmada, Brejnev Doktrini adını alacak olan bu yeni egemenlik kavramını, şu sözleriyle daha açık bir hale getiriyordu: **"Gayet iyi bilinmektedir ki, sosyalizmi inşa etmenin müşterek tabii kanunları vardır ve bu kanunlardan sapma, sosyalizmden de sapma neticesini verir. Ve sosyalizme karşı olan iç ve dış kuvvetler, belirli bir sosyalist ülkenin gelişmelerini, kapitalist sistemin tesisi istikametine döndürmeye çalışırsa, bir ülkede sosyalizm davasına yönelik bir tehlike ortaya çıkarsa, -ki bu aynı zamanda bir bütün olarak sosyalist milletler topluluğunun güvenliğine de yönelik bir tehlikedir- bu artık sadece o ülkenin bir meselesi değil, bütün sosyalist ülkeleri ilgilendiren ortak bir mesele olur."**

Brejnev Doktrini, Sovyet Rusya'nın gerek sosyalist blok, gerek milletlerarası komünizm üzerindeki kontrolü pekiştirmek için ortaya atılmış olmakla beraber, hemen tamamen aksi netice verdi. Çünkü, 5-17 Haziran 1969 da Moskova'da yapılan üçüncü Komünist Partiler Konferansını 17 komünist partisi boykot ettiği gibi, Konferansın sonunda alınan kararları, katılanlardan bazıları büyük kısmı ile imzalamadılar ve bir kısım komünist partileri de ancak bazı itirazi kayıtlarla imzaladılar. Bundan da mühimi, 1970'lerin başından itibaren, öncülüğünü İtalyan ve İspanyol komünist partilerinin yaptığı ve Moskova'dan bağımsız bir "Avrupa Komünizmi" (Eurocommunism) hareketinin ortaya çıkmasıdır.